

Төслийн ID/Дугаар: P130891

МОНГОЛ УЛС: УХААЛАГ ЗАСАГ ТӨСӨЛ

БАЙГАЛЬ ОРЧНЫ МЕНЕЖМЕНТИЙН ТӨЛӨВЛӨГӨӨ

2021 оны 4 дүгээр сар

АГУУЛГА

1. ТАНИЛЦУУЛГА.....	4
1.1. Төслийн танилцуулга.....	4
1.2. Төсөл хэрэгжүүлэх зохион байгуулалт	1
1.3. Байгаль орчны менежментийн төлөвлөгөөний зорилго, хамрах хүрээ	2
2. ХУУЛЬ ЭРХЗҮЙ, БОДЛОГЫН ХАМРАХ ХҮРЭЭ, ЗОХИЦУУЛАЛТ	3
2.1. Дэлхийн банкны хамгааллын бодлогууд	3
2.2. Монгол Улсын хууль, эрх зүйн зохицуулалт.....	3
3. БОЛЗОШГҮЙ НӨЛӨӨЛӨЛ БОЛОН БУУРУУЛАХ АРГА ХЭМЖЭЭНҮҮД	15
4. БАЙГАЛЬ ОРЧНЫ МОНИТОРИНГИЙН ТӨЛӨВЛӨГӨӨ	18
5. МЭДЭЭЛЛИЙГ ОЛОН НИЙТЭД ТАНИЛЦУУЛАХ, ЗӨВЛӨЛДӨХ, ГОМДЛЫГ ХЯНАН ШИЙДВЭРЛЭХ МЕХАНИЗМ	19
5.1 Мэдээллийг олон нийтэд танилцуулах, олон нийтийн хэлэлцүүлэг	19
5.2 Гомдлыг хянан шийдвэрлэх механизм	19
6. МЕНЕЖМЕНТИЙН ТӨЛӨВЛӨГӨӨНИЙ ХЭРЭГЖИЛТ, ХЯНАЛТ	23
6.1. Төслийн гүйцэтгэлийн явц.....	23
6.2 Байгаль орчны менежментийн хэрэгжилтийн зохицуулалт.....	23
6.3 Байгаль орчны тулгамдсан асуудлууд ба бууруулах арга хэмжээ.....	23
Хавсралт 1. Бага хэмжээний барилгын ажилд зориулсан байгаль орчны туршлагын дүрэм.....	27
Хавсралт 2. Дэлхийн эрүүл мэндийн байгууллагаас зөвлөсөн COVID-19–ын үед авах арга хэмжээ.....	34

Товчилсон үгсийн тайлбар

БА	Бизнес аналитик
ЗГХЭГ	Засгийн газрын Хэрэг эрхлэх газар
ҮНДТ	Үндэсний нөөц дата төв
БОТД	Байгаль орчны туршлагын дүрэм
БОЭМХ	Байгаль орчин, эрүүл мэнд, хамгаалал
БОМТ	Байгаль орчны менежментийн төлөвлөгөө
ePRS	Эд хөрөнгийн эрхийн бүртгэлийн цахим систем
УБЕГ	Улсын бүртгэлийн ерөнхий газар
ГХШМ	Гомдлыг хянан шийдвэрлэх механизм
ӨГБҮ	Өргөдөл гомдлыг барагдуулах үйлчилгээ
МХХТ	Мэдээлэл, харилцаа холбооны технологи
МХХДБХТ	Мэдээлэл, харилцаа холбооны дэд бүтцийг хөгжүүлэх төсөл
МТШХХГ	Мэдээллийн технологи, шуудан, харилцаа холбооны газар
ХХМТГ	Харилцаа холбоо, мэдээллийн технологийн газар
ХШҮ	Хяналт-шинжилгээ, үнэлгээ
ҮДТ	Үндэсний дата төв
ТЭА	Төрийн энтерпрайз архитектур
ТББ	Төрийн бус байгууллага
ҮСХ	Үндэсний статистикийн хороо
ҮАБ	Үйл ажиллагааны бодлого
ТХЗ	Төслийн хөгжлийн зорилго
ТХН	Төсөл хэрэгжүүлэх нэгж
ТУХ	Төслийн Удирдах хороо
АД	Ажлын даалгавар
ДБ	Дэлхийн банк
ДЭМБ	Дэлхийн эрүүл мэндийн байгууллага
ОУХА	Олон улсын хөгжлийн ассоциаци

1. ТАНИЛЦУУЛГА

1.1. Төслийн танилцуулга

Төслийн хөгжлийн зорилго нь мэдээлэл, харилцаа холбооны технологи (МХХТ)-г ашиглан Монгол Улсын төрийн үйлчилгээний хүртээмж, ил тод байдал, үр ашгийг илүү сайжруулахад оршино.

Төсөл нь Монгол Улсын Ухаалаг засаглалын санаачилгыг дэмжих МХХТ болон нээлттэй өгөгдлийн экосистемийн бүрэлдэхүүн хэсгүүдтэй. Дараах 4 бүрэлдэхүүн хэсгээс бүрдэнэ. Үүнд:

1) Бүрэлдэхүүн хэсэг 1: Иргэний оролцоо, иргэдийн санал хүсэлтийн механизмын сайжруулах. Энэхүү бүрэлдэхүүн хэсэг нь:

- Засгийн газрын Иргэд олон нийттэй харилцах 11-11 төвийг шинэчлэхэд дэмжлэг үзүүлэх; Хөрөнгө оруулалтын дэмжлэг: (i) 11-11 төвийн системийг шинэчилж, тоног төхөөрөмжийг өргөтгөх, (ii) иргэдээс ирүүлсэн санал, өргөдөл, гомдлыг нэгтгэж, мэдээллийг ач холбогдолтой байдлаар харуулах хяналтын самбарыг бий болгох, (iii) системд өргөдөл гомдлын дагуу хариуцлагыг сайжруулах загварчлалыг боловсруулах; (iv) системийн ерөнхий гүйцэтгэлийг сайжруулах үүднээс яамдаас хариу өгөх процессыг сайжруулах;
- Бодлого хөтөлбөрийн шийдвэр, гүйцэтгэлийг сайжруулах, оновчтой болгох өгөгдөлд дүн шинжилгээ хийх боломжийг олгох программ, хэрэгсэл, шилдэг туршлагаудаас бүрдэх бизнес аналитикийн программыг хөгжүүлэхэд Засгийн газарт дэмжлэг үзүүлэх.

2) Бүрэлдэхүүн 2: Ухаалаг засаглалын суурийг бэхжүүлэх.

Бүрэлдэхүүн 2-ын бүрдэл хэсгүүд:

- Засгийн газрын хэмжээнд илүү сайн стратеги, үйл явц, төлөвлөгөө, бүтэц, технологи, системийг бий болгох зорилгоор Төрийн энтерпрайз архитектур (ТЭА), өгөгдөл солилцох нэгдсэн тогтолцоог (e-GIF)—ийг загварчлах, байршуулах, ашиглахад хөрөнгө оруулалт, техникийн туслалцаа үзүүлэх;
- Үндэсний дата төвийг шинэчлэх, төрийн мэдээлэл солилцох, үүлэн тооцоолох дэд бүтцийг бий болгоход хөрөнгө оруулалтын дэмжлэг үзүүлэх;
- Засгийн газрын тэргүүлэх салбарын зорилтуудыг дэмжих үүднээс нээлттэй өгөгдөл, мобайл аппликэйшныг тодорхойлох, турших, ашиглах механизм бий болгох инновацийг дэмжих хөтөлбөрийг хэрэгжүүлэхэд хөрөнгө оруулалтын дэмжлэг үзүүлэх;
- Улаанбаатар хотын 5 дүүрэг болон 8 аймагт хэрэгжсэн эд хөрөнгийн эрхийн бүртгэлийг цахим систем (ePRS)-ийг 9 дүүрэг, 21 аймагт (орон даяар) нэвтрүүлэхэд дэмжлэг үзүүлэх;
- Засгийн газрын Хэрэг эрхлэх газар, Харилцаа холбоо, мэдээллийн технологийн газрын Ухаалаг засаг хөтөлбөрийг хэрэгжүүлэх чадавхыг хөгжүүлэн бэхжүүлэхэд дэмжлэг үзүүлэх.

3) Бүрэлдэхүүн 3: Нээлттэй өгөгдлийг хөгжүүлэх.

Энэхүү бүрэлдэхүүн хэсэг нь:

- Нээлттэй өгөгдлийн санаачилгыг боловсруулан хэрэгжүүлэхэд дараах 4 чиглэлээр дэмжлэг үзүүлнэ. Үүнд i) нээлттэй өгөгдлийн бэлэн байдлын үнэлгээ; ii) бодлого, хууль эрхзүй, зохион байгуулалтын тогтолцоо; iii) нээлттэй өгөгдлийн нийлүүлэлт iv) эрэлтэд суурилан дахин ашиглах, хамтран бүтээх;
- Үндэсний статистикийн хорооны мэдээлэл боловсруулах чадавхыг бэхжүүлэх.

4) Бүрэлдэхүүн 4 Төслийн хэрэгжилтийг дэмжих.

Төслийн үндсэн ашиг хүртэгчид нь илүү үр ашигтай, зардал багатай үйлчилгээг хүргэх төр; илүү сайжирсан төрийн үйлчилгээ авах, шийдлийг хамтран бүтээх хувийн хэвшил; илүү сайжирсан төрийн үйлчилгээг хүлээн авах иргэд болно.

1.2. Төсөл хэрэгжүүлэх зохион байгуулалт

ЗГХЭГ-ыг Монгол Улсын сайд тэргүүлдэг. Тус газар нь төслийн хэрэгжилтийг хариуцан ажилладаг бөгөөд үүнд ерөнхий зохион байгуулалт, үр дүнгийн хяналт-шинжилгээ, Дэлхийн банктай хийх харилцаа, хамтын ажиллагаа зэрэг багтана.

Ашиг хүртэгч байгууллага нь ЗГХЭГ, ХХМТГ, ҮСХ, УБЕГ болно. ХХМТГ, ҮСХ нь Олон улсын хөгжлийн ассоциацийн санхүүжилттэй төслийг хэрэгжүүлсэн туршлагатай. УБЕГ нь Мянганы сорилтын корпорацаас санхүүжүүлсэн төслийг хэрэгжүүлж байжээ.

Төслийн Удирдах хороо (ТУХ) нь төслийн үйл ажиллагаанд дараах чиг үүргийг хүлээдэг. Үүнд ерөнхий стратеги, бодлогын удирдамж, хяналт шинжилгээ, байгууллага хоорондын харилцаа зэрэг чиг үүрэг багтана.

ТУХ-г Засгийн газрын Хэрэг эрхлэх газар тэргүүлж, ашиг хүртэгч байгууллагын дарга нар, Сангийн яамны төлөөллөөс бүрдэж байна. ТУХ нь улирал бүр нэгээс доошгүй удаа хуралдана. ЗГХЭГ-ын Технологийн удирдах ажилтан нь төслийг хариуцаж ажиллах бөгөөд төслийн Удирдах хорооны гишүүн, төслийн захирал байна. Төслийн зохицуулагч нь ТУХ-ны нарийн бичгийн дарга байна.

Төсөл хэрэгжүүлэх нэгж (ТХН) нь төслийн хэрэгжүүлэхэд ерөнхий менежмент, санхүүгийн удирдлага, хяналт, үнэлгээ, тайлагналт зэргийг хариуцан ажилладаг. Ашиг хүртэгч байгууллагуудад дэмжлэг үзүүлэн ажилладаг. Төслийн зохицуулагч ТХН-ийг удирдах бөгөөд ТХН дараах ажилтнуудаас бүрддэг. Үүнд: санхүүгийн мэргэжилтэн, худалдан авах ажиллагааны мэргэжилтэн, мэдээлэл харилцааны мэргэжилтэн-орчуулагч, хяналт-шинжилгээ, үнэлгээний мэргэжилтэн. ЗГХЭГ нь ТХН-ийн дагаж мөрдөх Төсөл хэрэгжүүлэх журмыг боловсруулж, баталжээ. Уг журам ТХН-ийн чиг үүрэг, үйл ажиллагааны систем, дүрэм журам (ТХН-ийн зохион байгуулалтын бүтэц, оффисын үйл ажиллагаа, журмууд), санхүү, нягтлан бодох бүртгэлийн журам (хөрөнгийн урсгал, зарцуулалтын зохицуулалт), худалдан авах ажиллагааны журам зэргийг оруулжээ.

ТХН нь гуравдагч талын зөвлөхүүд эсвэл барилга байгууламжийн ажлын гүйцэтгэгчдийн БОТ-ний хэрэгжилтийг ерөнхийд нь хариуцна хэмээн төлөвлөж байна. ТХН нь (i) бууруулах арга хэмжээг хэрэгжүүлэх явцдаа барилга байгууламжийн ажил гүйцэтгэгчдийн анзааргагүй байдлыг хянах; (ii) барилга байгууламжийн ажлын гүйцэтгэгчид, орон нутгийн удирдлагатай холбоо тогтоож, төслийг хэрэгжүүлэх явцтай холбогдон гарах байгаль орчны асуудлыг шийдвэрлэхэд дэмжлэг туслалцааг авах (iii) аливаа гомдол санал, осол эндэгдэл, үл нийцлийг мэдсэний дараа нэн даруй БОТ-ний хагас жилийн хэрэгжилтийн нөхцөл байдлын талаар Дэлхийн Банканд тайлагнах үүргийг хүлээнэ.

1.3. Байгаль орчны менежментийн төлөвлөгөөний зорилго, хамрах хүрээ

Энэхүү Байгаль орчны менежментийн төлөвлөгөө (БОМТ)-г төслийн бүрэлдэхүүн хэсгүүдэд хийсэн байгаль орчинд нөлөөлөх байдлын үнэлгээнд үндэслэн байгаль орчинд үзүүлэх нөлөөлөл, эрсдэлийг бууруулах хэрэгсэл болгон бэлтгэсэн болно. Тодруулбал, БОМТ нь хүрээлэн буй орчны сөрөг нөлөөлөл, эрсдэлийг арилгах, нөхөн тооцох, эсвэл хүлээн зөвшөөрөгдөх хэмжээнд хүртэл бууруулах зорилгоор төсөл хэрэгжүүлэх, үйл ажиллагааны явцад хэрэгжүүлэх арга хэмжээний багцыг бууруулах, хянах, зохион байгуулах арга хэмжээнээс бүрдэнэ. БОМТ нь хэрэгжүүлэхэд шаардлагатай арга хэмжээг багтаасан болно.

2. ХУУЛЬ ЭРХЗҮЙ, БОДЛОГЫН ХАМРАХ ХҮРЭЭ, ЗОХИЦУУЛАЛТ

2.1. Дэлхийн банкны хамгааллын бодлогууд

Дотоодын түншийн санхүүжилтээр Үндэсний нөөц дата төвийг байгуулах, ашиглалтад оруулах дэд төслийн үйл ажиллагааг хэрэгжүүлэхэд бага хэмжээний барилгын ажлыг хамарсан тул Байгаль орчны үнэлгээний бодлогын баримт бичиг “Дэлхийн банкны Үйл ажиллагааны бодлого (ҮАБ) 4.01”-ийг хангах шаардлага үүсч байна. Хүрээлэн буй орчинд үзүүлэх нөлөөлөл нь түр зуурын шинжтэй, зөвхөн байршилд хамаарах, нөхөн сэргээгдэх шинжтэй тул В ангилалд хамруулсан болно.

Дэлхийн банкны ҮАБ 4.01 уугуул иргэдийн талаар баримтлах бодлого нь үндэстний цөөнхүүд төслийн үр шимийг хүртэгчид байгаа эсвэл байж болзошгүй тул уг төслийн хүрээнд мөн мөрдөгдөж байна. Гэсэн хэдий ч тодорхой хамгаалалтын хэрэгслийг шаардахгүй. Төслийн үйлчилгээг үзүүлэхдээ уугуул иргэдийн хэлийг ашиглан соёлын зохистой төслийн үр өгөөжийг хангах; төслийн сонгосон хэсгүүдийн уугуул иргэдийн тооцоолсон тоо, үйлчилгээ, мэдээлэл авах боломжтой уугуул иргэдийн эзлэх хувь хэмжээг тогтоох зэргээр төслийг боловсруулахад уугуул иргэдийн бодлогын холбогдох элементүүдийг шууд уялдуулах болно.

Нэмж дурдахад Дэлхийн банк группийн Байгаль орчин, эрүүл мэнд, хамгааллын (БОЭМХ) ерөнхий удирдамжийг төсөлд хамааралтай гэж үзэв.

2.2. Монгол Улсын хууль, эрх зүйн зохицуулалт

Хууль эрх зүй: Энэхүү төслийг хэрэгжүүлэхэд дагаж мөрдөх байгаль орчны эрх зүйн баримт бичгүүдийг дор дурдсан бөгөөд эдгээр нь байгаль орчинд нөлөөлөх байдлын үнэлгээний салшгүй хэсэг юм. Иймд дараах хууль эрх зүйн баримт бичиг болон холбогдох бусад баримт бичгүүдийг хэрэгжүүлэх нь төсөл хэрэгжүүлэгчийн хамрах үндсэн үүргүүдийн нэг байх болно. Төсөлд хэрэгжүүлэгчийн дагаж мөрдөх ёстой байгаль орчны үндсэн хууль тогтоомжийг дор авч үзнэ.

Экологийн эрх зүйн шууд эх сурвалжтай хуулиудад, тухайлбал, төслийн үйл ажиллагаа, үнэлгээний ажилтай шууд холбоотой байгаль орчны асуудлаар дараах тусгай хуулиудыг багтаасан болно. Үүнд:

- Газрын хэвлийн тухай хууль, нэмэлт өөрчлөлт оруулсан 1995;
- Соёлын өвийг хамгаалах тухай хууль, нэмэлт өөрчлөлт оруулсан 2005;
- Химийн хорт болон аюултай бодисын тухай хууль, нэмэлт өөрчлөлт оруулсан 2006;
- Хог хаягдлын тухай хууль, нэмэлт өөрчлөлт оруулсан 2007;
- Тусгай хамгаалалттай газар нутгийн тухай хууль, нэмэлт өөрчлөлт оруулсан 2008;
- Тусгай хамгаалалттай газар нутгийн орчны бүсийн тухай хууль, нэмэлт өөрчлөлт оруулсан 2008;
- Соёлын тухай хууль, нэмэлт өөрчлөлт оруулсан 2008;
- Газрын төлбөрийн тухай хууль, нэмэлт өөрчлөлт оруулсан 2009;
- Гол мөрний урсац бүрэлдэх эх, усны сан бүхий газрын хамгаалалтын бүс, ойн сан бүхий газарт ашигт малтмал хайх, ашиглахыг хориглох тухай хууль, нэмэлт өөрчлөлт оруулсан 2009;
- Байгалийн ургамлын тухай хууль, нэмэлт өөрчлөлт оруулсан 2010;
- Байгалийн ургамлын хамгааллын тухай хууль, нэмэлт өөрчлөлт оруулсан 2011;
- Хот суурины ус хангамж, ариутгах татуургын ашиглалтын тухай хууль, нэмэлт өөрчлөлт оруулсан 2011;
- Хөдөлмөрийн аюулгүй байдал, эрүүл ахуйн тухай хууль, нэмэлт өөрчлөлт оруулсан 2011;

- Байгаль орчныг хамгаалах тухай хууль, нэмэлт өөрчлөлт оруулсан 2012;
- Байгаль орчинд нөлөөлөх байдлын үнэлгээний тухай хууль, нэмэлт өөрчлөлт оруулсан 2012;
- Агаарын тухайн хууль, нэмэлт өөрчлөлт оруулсан 2012;
- Агаарын бохирдлын төлбөрийн тухай хууль, нэмэлт өөрчлөлт оруулсан 2012;
- Усны тухай хууль, нэмэлт өөрчлөлт оруулсан 2012;
- Ус бохирдуулсны төлбөрийн тухай хууль, нэмэлт өөрчлөлт оруулсан 2012;
- Байгалийн нөөц ашиглалтын төлбөрийн тухай хууль, нэмэлт өөрчлөлт оруулсан 2012;
- Ойн тухай хууль, нэмэлт өөрчлөлт оруулсан 2012;
- Газрын тухай хууль, нэмэлт өөрчлөлт оруулсан 2012;
- Хөрс хамгаалал, цөлжилтөөс сэргийлэх тухай хууль, 2012;
- Амьтны тухай хууль, шинэчилсэн найруулга 2012;
- Ашигт малтмалын тухай хууль, нэмэлт өөрчлөлт оруулсан 2012;
- Галын аюулгүй байдлын тухай хууль, шинэчилсэн найруулга 2015;
- Гамшгаас хамгаалах тухай хууль, 2012;
- Хөгжлийн бодлого, төлөвлөлт, түүний удирдлагын тухай хууль, шинэчилсэн найруулга 2020;
- Нийгмийн халамжийн тухай хууль, нэмэлт өөрчлөлт оруулсан 2018;
- Эрүүл мэндийн тухай хууль, нэмэлт өөрчлөлт оруулсан 2019

Байгаль орчныг хамгаалах тухай хууль нь Монгол орны байгаль орчин, байгалийн нөөцийн бүхий л хуулийн гол үндэслэл болдог. Уг хуульд байгаль орчны үнэлгээ, байгалийн баялгийн нөөцийн үнэлгээ, байгаль орчинд нөлөөлөх байдлын үнэлгээ, байгаль орчны төлөв байдлын хяналт-шинжилгээний талаар авч үзсэний дагуу байгаль орчны асуудлыг шийдвэрлэж байх нь чухал юм. Энэ хуульд газар, түүний хөрс, газрын хэвлий, түүний баялаг, ус, ургамал, амьтан, агаар орчинд хортой нөлөөлж болзошгүй үйл ажиллагаанаас хамгаалж, байгаль орчны тэнцэл алдагдахаас сэргийлнэ гэж заасныг мөрдөх хэрэгтэй гэж заасан байдаг.

- Хуулийн зорилт нь хүний эрүүл, аюулгүй орчинд амьдрах эрхийг хангах, нийгэм, эдийн засгийн хөгжлийг байгаль орчны тэнцэлтэй уялдуулах, өнөө болон ирээдүйн үеийнхний ашиг сонирхлын үүднээс байгаль орчныг хамгаалах, түүний баялгийг зохистой ашиглах, жам ёсны боломжтойг нь нөхөн сэргээхтэй холбогдож төр, иргэн, аж ахуйн нэгж, байгууллагын хооронд үүсэх харилцааг зохицуулахад оршино. Энэ нь экологийн тэнцвэртэй нийгэм, эдийн засгийн хөгжил, хүрээлэн буй орчныг өнөөгийн болон ирээдүй хойч үедээ хамгаалах, байгалийн нөөц баялгийг зүй зохистой ашиглах, түүний дотор газрыг нөхөн сэргээх, газар, хөрсийг экологийн сөрөг нөлөөллөөс хамгаалах зорилготой юм.
- Хуулийн 7-р зүйлд төсөл хэрэгжүүлэгчид хүрээлэн буй орчны байгалийн байдлыг хадгалахын тулд байгалийн нөөцийн үнэлгээ, байгаль орчинд нөлөөлөх байдлын үнэлгээ (БОНБУ), 10-р зүйлд төсөл санаачлагчид хүрээлэн буй орчны төлөв байдал, өөрчлөлтөд байгаль орчны хяналт шинжилгээ хийхийг шаарддаг.
- Байгаль орчныг хамгаалах тухай хуульд (2012) оруулсан хамгийн сүүлийн нэмэлт өөрчлөлтөөр бохирдуулагчдын байгаль орчин, байгалийн баялагт учруулсан хохирлын нөхөн төлбөрийг төлөх хариуцлагыг тогтоожээ. Нөхөн төлбөрийн хэмжээ нь хохирол амссан байгалийн нөөцөөс хамаарна.

Байгаль орчныг хамгаалах тухай хуулийн зорилт нь хүний эрүүл, аюулгүй орчинд амьдрах эрхийг хангах, нийгэм, эдийн засгийн хөгжлийг байгаль орчны тэнцэлтэй уялдуулах, өнөө болон ирээдүйн үеийнхний ашиг сонирхлын үүднээс байгаль орчныг хамгаалах, түүний баялгийг зохистой ашиглах, жам ёсны боломжтойг

нь нөхөн сэргээхтэй холбогдож төр, иргэн, аж ахуйн нэгж, байгууллагын хооронд үүсэх харилцааг зохицуулахад оршино.

Дараах хүснэгтэд төслийн үйл ажиллагаатай холбоотой дагаж мөрдөх ёстой хуулийн заалтыг нэгтгэн харуулав.

Хуулийн дагуу хэрэгжүүлэх заалтууд

Хуульд нийцэж буй байдал, хэрэгжүүлэх арга хэмжээ	Хуулийн заалтын дугаар
Байгаль орчинд нөлөөлөх байдлын үнэлгээний тухай хууль	
Байгаль орчны төлөв байдлын үнэлгээ, байгаль орчны нөлөөллийн ерөнхий үнэлгээ, Байгаль орчны нөлөөллийн нарийвчилсан үнэлгээ, байгаль орчны менежментийн төлөвлөгөөг хийлгэнэ.	6.1, 7.3, 8.3, 9.1
Төслийн байгаль орчны менежментийн төлөвлөгөөг батлуулан төсөл хэрэгжүүлэх зөвшөөрөл авна.	9.3
Байгаль орчныг хамгаалах талаар хүлээсэн үүргээ биелүүлэхийн баталгаа болгон тухайн жилийн байгаль орчны менежментийн төлөвлөгөөг хэрэгжүүлэх арга хэмжээнд шаардагдах зардлынхаа 50-аас доошгүй хувьтай тэнцэх хэмжээний мөнгөн хөрөнгийг тус сум, дүүргийн Засаг даргын дэргэдэх байгаль орчныг хамгаалах, нөхөн сэргээлтийн тусгай дансанд төвлөрүүлж, төлөвлөгөөний биелэлтийг жил бүр тайлагнана.	9.9
Төслийн нөлөөллийн үнэлгээтэй холбогдол бүхий баримт бичгийг эрх бүхий байгууллага, албан тушаалтанд гаргаж өгөх; байгаль орчны менежментийн төлөвлөгөөний биелэлтийг нутгийн оршин суугчид, орон нутгийн захиргаа, төслийн нөлөөлөлд өртөгч талууд холбогдох төрийн захиргааны төв байгууллагад тогтоосон хугацаанд мэдээлж, тайлагнах	14.1.1, 14.1.2
Олон нийтийн оролцооны асуудлыг Засгийн газрын журмын дагуу хэрэгжүүлэх	18.4, 18.5
Байгаль орчинд нөлөөлөх байдлын үнэлгээ хийлгэлгүйгээр үйл ажиллагаа явуулах, үнэлгээний шаардлага биелүүлээгүй, байгаль орчны менежментийн төлөвлөгөөгүй ажилласан, эсхүл уг төлөвлөгөөг хэрэгжүүлээгүй, биелэлтийг тогтоосон хугацаанд гаргаж, холбогдох газарт тайлагнаагүй бол холбогдох торгуулийн арга хэмжээ авагдах	19.1, 20.1
Байгаль орчныг хамгаалах тухай хууль	
Байгаль орчинд нөлөөлөх байдлын үнэлгээг өөрийн зардлаар хийлгэх	7.1, 7.2
Байгаль орчныг хамгаалах тухай хууль тогтоомж, Засгийн газар, нутгийн өөрөө удирдах байгууллага болон Засаг даргын шийдвэр, улсын байцаагч, байгаль хамгаалагчийн шаардлагыг биелүүлэх; стандарт, хэм хэмжээ, дүрэм, журмыг чанд сахин биелүүлж, дотоодын хяналтыг хэрэгжүүлэх; хог хаягдлын хэмжээг бүртгэж, багасгах, цэвэрлэх, сөрөг нөлөөллийг бууруулах, зогсоох болон байгаль орчныг хамгаалах, нөхөн сэргээх арга хэмжээний зардлыг жил бүр төсөвтөө тусган хэрэгжүүлэх, байгаль орчинд хохирол учруулж болох аливаа үйлдлээс татгалзах	31.1-31.9
Байгаль орчин болон байгалийн нөөцөд хохирол учруулсан бол нөхөн төлбөр төлөх	40.1
Байгалийн нөөцийн ашигласны төлбөрийн тухай хууль	

Төсөл хэрэгжүүлэгч өөрөө байгалийн ус олборлож ашиглах тохиолдолд усны нөөц ашигласны төлбөр төлөх, уг төлбөрөөс байгаль орчныг хамгаалах арга хэмжээнд зарцуулах	15.1, 15.3, 18.1
Газрын тухай хууль	
Үйлдвэрлэл, үйлчилгээ явуулах зориулалтаар газар эзэмших эрх авсан иргэн, аж ахуйн нэгж, байгууллага нь 90 хоногт багтаан байгаль орчны нөлөөллийн үнэлгээг хийлгэсний дараа тэдгээртэй газар эзэмших гэрээ байгуулж, эрхийн гэрчилгээ олгон, улсын бүртгэлд бүртгэнэ.	34.2
Хэрэв тухайн иргэн, аж ахуйн нэгж, байгууллагын эрхийн гэрчилгээгээр эзэмших газарт хийсэн байгаль орчны нөлөөллийн үнэлгээгээр сөрөг дүгнэлт гарсан бол эрхийн гэрчилгээг олгохоос татгалзаж, дуудлага худалдааны үнийг буцаан олгоно.	34.3
Газрын төлбөрийг тогтоосон хугацаанд төлөх	35.3.3
Газрын төлөв байдал, чанарыг хадгалах, байгалийн аясаар болон хүний үйл ажиллагааны улмаас хөрсний үржил шим буурах, газрын ургамлын бүрхэвч талхлагдах, хөрс элэгдэх, эвдрэх, хуурайших, намагжих, давсжих, бохирдох, хордохоос сэргийлэх арга хэмжээг өөрийн зардлаар хариуцах;	50.1.1
Газрын төлбөрийн тухай хууль	
Газрын төлбөрийг түүний суурь үнэлгээнээс эзэмшиж, ашиглаж байгаа хот, тосгон, бусад суурины нэг га газрын төлбөрийн хязгаар 0.1-1.0 хувь;	7.1
Газрыг хамгаалах, нөхөн сэргээхэд чиглэсэн болон байгаль орчинд ивээлтэй технологиор ашиглаж байгаа иргэн, аж ахуйн нэгж, байгууллагад газрын төлбөрийн хөнгөлөлт үзүүлэх асуудлыг Засгийн газар шийдвэрлэнэ.	8.1.2
Газрын төлбөрийн орлогыг аймаг, нийслэл, сум, дүүргийн төсөвт оруулна.	10.1
Агаарын тухай хууль	
Агаар хамгаалахтай холбогдсон дүрэм, журам, бохирдуулах бодисын хаягдлын стандарт, хэм хэмжээний шаардлагыг хангах;	9.1.2
Зориулалтын бус газарт хог хаягдал хаях, ил задгай шатаах болон хог хаягдал устгах стандартын шаардлага хангаагүй аливаа үйл ажиллагааг хориглоно.	20.6
Усны тухай хууль	
Хоногт 100 шоо метрээс их ус ашиглах, эрчим хүч, усан тээврийн зориулалтаар ашиглуулах дүгнэлтийг байгаль орчны асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллага, 50-100 шоо метр ус болон усан орчин ашиглуулах дүгнэлтийг сав газрын захиргаа, 50 шоо метр хүртэлх ус ашиглуулах, хурын ус хуримтлуулж, хөв, цөөрөм байгуулах, суваг, шуудуу татах дүгнэлтийг аймаг, нийслэлийн байгаль орчны алба тус тус гаргана.	28.4
Энэ хуулийн 28.4-т заасан дүгнэлтийг үндэслэн ус ашиглах зөвшөөрлийг хоногт 100 шоо метрээс их ус ашиглах тохиолдолд сав газрын захиргаа, хоногт 50-100 шоо метр ус ашиглахад аймаг, нийслэлийн байгаль орчны алба, хоногт 50 шоо метрээс бага ус ашиглахад сум, дүүргийн Засаг дарга олгож, усны мэдээллийн санд бүртгэнэ.	28.6
Иргэн, аж ахуйн нэгж, байгууллага усны нөөцийг гэрээний үндсэн дээр хамтран ашиглаж болно.	28.12
Ус ашиглуулах дүгнэлт, холбогдох зөвшөөрөлгүйгээр ус ашиглах, дур мэдэн цооног гаргахыг хориглоно.	28.18
Хүн амын төвлөрсөн ус хангамжийн эх үүсвэрээс хангагдаж байгаа ус ашиглагчтай тухайн ус хангагч байгууллага, төвлөрсөн бус ус хангамжийн эх үүсвэрээс хангагдаж байгаа ус ашиглагчтай сав газрын захиргаа, аймаг,	29.1

нийслэлийн байгаль орчны алба, сум, дүүргийн Засаг дарга гэрээ байгуулна.	
Ус бохирдуулсны төлбөрийн тухай хууль	
Ахуйн хэрэгцээнээс гарч байгаа хаягдал уснаас төлбөр авах Засгийн газрын журмыг мөрдөх	4.5
Байгалийн ургамлын тухай хууль	
Ургамлыг гал түймэр, өвчин, хөнөөлт мэрэгч амьтан, хөнөөлт шавж болон хүний үйл ажиллагааны сөрөг нөлөөллөөс хамгаалах ажлыг өөрийн хөрөнгөөр хэрэгжүүлнэ.	7.1
Хог хаягдлын тухай хууль	
Энэ хуулийн 9.1.3-т заасан журмын дагуу энгийн хог хаягдлаа ангилан ялгах;	10.2.1
Энэ хуулийн 15 дугаар зүйлд заасан шаардлагыг хангасан хогийн савтай байх	10.2.2
Аж ахуйн нэгж, байгууллага нь хог хаягдал цуглуулах, тээвэрлэх эрх бүхий иргэн, аж ахуйн нэгж, байгууллагатай хог тээврийн үйлчилгээний гэрээ байгуулах,	10.2.3
Хог хаягдлаа зориулалтын хогийн сав болон цэгт хаях эсхүл хог хаягдал цуглуулж тээвэрлэх эрх бүхий байгууллагад шилжүүлэх;	10.2.4
Үүссэн аюултай хог хаягдлаа эрх бүхий байгууллагад, эсхүл тогтоосон тусгай цэгт хүлээлгэн өгөх;	10.2.5
Нийтийг хамарсан цэвэрлэгээ, иргэдийн бүлгээс зохион байгуулсан үйл ажиллагаанд оролцох;	10.2.6
Хог хаягдлын үйлчилгээний хураамжийг тогтоосон хугацаанд төлөх;	10.2.7
Хог хаягдлыг бууруулах, ангилах, дахин ашиглах, зүй зохистой хаях дадал зуршлыг хэвшүүлэх;	10.2.8
Эзэмшлийн барилга, байгууламжийн гадна хана, хашаа, хайсан дээр хог хаягдал болохоор зар сурталчилгаа байршуулахгүй байх;	10.2.9
Энэ хуулийн 9.4.12-т заасан нийтийн эдэлбэр газрын хог хаягдал, цас, мөсийг цэвэрлэх;	10.2.10
Барилга барих, буулгах, засварлах үйл ажиллагаанаас гарах хог хаягдлыг цуглуулах, тээвэрлэх, дахин боловсруулах, устгах, булшлах эрх бүхий иргэн, аж ахуйн нэгж, байгууллагад шилжүүлж, үйлчилгээний хөлсийг хариуцах;	10.2.11
Хог хаягдлын талаарх сургалтад хамрагдаж, мэдлэгээ дээшлүүлэх;	10.2.12
Хамгийн боломжит арга технологи, байгаль орчинд ээлтэй арга ажиллагааг нэвтрүүлэх замаар хог хаягдлаас хүний эрүүл мэнд, байгаль орчинд үзүүлэх нөлөөллийг бууруулах;	10.2.13
Хог хаягдлын талаарх хууль тогтоомж, стандартын шаардлагыг хангаж ажиллах;	10.2.14
Хог хаягдлын улмаас хүний эрүүл мэнд, байгаль орчинд хохирол учруулсан, учруулж болзошгүй байдал бий болсон тохиолдолд тухайн шатны Засаг дарга болон онцгой байдал, цагдаа, эрүүл мэндийн байгууллагад мэдэгдэх	10.2.15
Аж ахуйн нэгж, байгууллага нь байгууллагын ажилтнуудад хог хаягдлын менежментийн талаар сургалт зохион байгуулж, зохих мэдлэгийг эзэмшүүлэх, дадал зуршлыг хэвшүүлэх;	10.2.16
Үйл ажиллагаанаас үүсэх хог хаягдлыг ангилан ялгах, хог хаягдал цуглуулах, тээвэрлэх, дахин боловсруулах, сэргээн ашиглах, шатаах, устгах эрх бүхий байгууллагад шилжүүлэх, эдгээр үйл ажиллагаатай холбоотой гэрээ байгуулах, гэрээний хэрэгжилтэд хяналт тавих,	10.2.17

байгууллагын дотоод болон гадна орчны цэвэрлэгээг хариуцах үүрэг бүхий нэгж, эсхүл ажилтантай байх;	
Аж ахуйн нэгж, байгууллага нь хүний эрүүл мэнд, байгаль орчинд хог хаягдлаас үзүүлэх нөлөөллийг бууруулах шаардлагатай арга хэмжээг авах, аюулгүй ажиллагааг хангах.	10.2.18
Нийтийн эдэлбэр газар, ногоон бүс, үерийн далан сувагт хог хаягдал хаяхыг хориглоно	10.3.1
Хог хаягдлыг ил задгай шатаах, хог хаягдлыг хогийн сав болон тогтоосон цэгээс бусад газарт хаяхыг хориглоно	10.3.3, 10.3.5
Аж ахуйн нэгж, байгууллага нь хөрс бохирдуулагч жорлон байгуулахыг хориглоно;	10.3.6
Соёлын өвийг хамгаалах тухай хууль	
Соёлын өвийг нээж, илрүүлсэн байгууллага, иргэн тухайн нутаг дэвсгэрийн бүртгэл, мэдээллийн санд 15 хоногийн дотор мэдэгдэж, анхан шатны бүртгэл хийлгэнэ.	23.1
Урьдчилан хайгуул судалгаа хийлгэх, илэрсэн түүх, соёлын дурсгалыг авран хамгаалах ажилд шаардагдах зардлыг захиалагч хариуцна.	27.9
Олдворыг илрүүлсэн өдрөөс хойш 30 хоногийн дотор тухайн сум, дүүргийн бүртгэл, мэдээллийн санд заавал бүртгүүлнэ.	30.4

2.3. Үндэсний стандартууд:

MNS нь агаар, дуу чимээ, ус, хөрсний чанар, үйлдвэрлэлийн хаягдал, бохир ус, бохирдуулах бодисын ялгаралтын орчны болон хаягдлын зөвшөөрөгдөх стандартыг тогтоодог. Төслийн үйл ажиллагаатай холбогдон дагаж мөрдөх стандартуудыг дор жагсаав.

- MNS 4585:2007 Агаарын чанар. Техникийн ерөнхий шаардлага
- MNS 4586:1998 Усан орчны чанарын үзүүлэлт
- MNS 0900:2018 Ундны ус. Эрүүл ахуйн шаардлага, түүнд тавих хяналт
- MNS 4943:2011 Хүрээлэн буй орчинд нийлүүлэх цэвэршүүлсэн бохир ус. Ерөнхий шаардлага
- MNS 3342:1982 Байгаль орчны хамгаалал, усан мандал. Газрын доорх усыг бохирдохоос хамгаалах ерөнхий шаардлага
- MNS 4585:2007 Агаарын чанар. Техникийн ерөнхий шаардлага
- MNS 4219:1994 Аж ахуйн нэгжүүдэд олгох экологийн паспорт. Үндсэн шаардлага
- MNS (ISO) 4867:1999 Усны чанар. Дээж авах, хадгалах, хамгаалах арга
- MNS (ISO) 5667-11:2000 Усны чанар. Дээж авах. Газар доорх уснаас дээж авах заавар
- MNS 0899:1992 Усан хангамжийн эх үүсвэрийг сонгох дүрэм ба шаардлага, эрүүл ахуйн шаардлага
- MNS 4047:88 Гадаргын усны чанарын шинжилгээний дүн
- MNS 5850:2008 Хөрс бохирдуулагч бодисын зөвшөөрөгдөх дээд хэмжээ
- MNS 3298:1991 Хөрс. Дээж авах ерөнхий шаардлага
- MNS 5914:2008 Эвдэрсэн газрын нөхөн сэргээлт. Нэр томьёо, тодорхойлолт
- MNS 5918:2008 Эвдэрсэн газрыг ургамалжуулах техникийн шаардлага
- MNS ISO 31000:2011 Эрсдэлийн менежмент зарчим ба заавар
- MNS5014:2009 Дизель хөдөлгүүртэй автомашин-утааны тортогжилтын зөвшөөрөгдөх дээд хэмжээ ба хэмжих арга

- MNS5013:2009 Бензин хөдөлгүүртэй автомашин-утааны найрлага дахь хорт бодисын зөвшөөрөгдөх дээд хэмжээ ба хэмжих арга

Дээрх стандартуудын холбогдох заалтуудыг тайланд орчны бохирдлыг үнэлэх, шинжлэх, хянахад зориулж тодорхой оруулсан байна.

Журам, аргачлал:

- Байгаль орчны нөлөөллийн үнэлгээний журам /Засгийн газрын 2013 оны 374 дүгээр тогтоолын 2 дугаар хавсралт/
- Байгаль орчны менежментийн төлөвлөгөөг боловсруулах, хянан батлах, тайлагнах журам /Байгаль орчин, ногоон хөгжлийн сайдын 2014 оны 01 дугаар сарын 06-ны өдрийн А-05 дугаар тушаалын хавсралт/
- Байгаль орчныг хамгаалах, нөхөн сэргээлтийн баталгааны тусгай дансны гүйлгээнд хяналт тавих журам /Байгаль орчин, ногоон хөгжлийн сайдын 2014 оны 01 дүгээр сарын 06-ны өдрийн А-04 дугаар тушаалын хавсралт/
- Байгаль орчны нөлөөллийн үнэлгээнд олон нийтийн оролцоог хангах тухай журам /Байгаль орчин, ногоон хөгжлийн сайдын 2014 оны 01-р сарын 06-ны өдрийн А-03 тоот тушаалын хавсралт/
- Байгаль орчны нөлөөллийн үнэлгээний аргачлал /Байгаль орчин, ногоон хөгжлийн сайдын 2014 оны 01-р сарын 10-ны өдрийн А-11 тоот тушаалын 2 дугаар хавсралт/
- Байгаль орчны нөлөөллийн нарийвчилсан үнэлгээний аргачлал /Байгаль орчин, ногоон хөгжлийн сайдын 2014 оны 04-р сарын 10-ны өдрийн А-117 тушаалын 1-р хавсралт/
- Байгаль орчны менежментийн төлөвлөгөөг боловсруулах аргачлал /Байгаль орчин, ногоон хөгжлийн сайдын 2014 оны 04-р сарын 10-ны өдрийн А-117 тушаалын 1-р хавсралт/

Монгол улсаас КОВИД-19 цар тахлын эсрэг авч хэрэгжүүлж буй хууль тогтоомж (2020 оны 04 сарын 29)

- КОВИД-19 корона вируст халдварт тахалтай тэмцэх, сэргийлэх, Нийгэм эдийн засгийн нөлөөг бууруулах тухай хууль
  - 13-р бүлэг. Иргэн, хуулийн этгээдийн эрх, үүрэг
  - 12-р зүйл. Иргэний эрх, үүрэг
  - 13-р зүйл. Бизнесийн байгууллага, аж ахуй нэгний эрх, үүрэг

Монгол Улсаас COVID19 цар тахлын эсрэг хэрэгжүүлж буй хууль тогтоомж

- Коронавируст халдвар /ковид-19/-ын цар тахлаас урьдчилан сэргийлэх, тэмцэх, нийгэм, эдийн засагт үзүүлэх сөрөг нөлөөллийг бууруулах тухай хууль (2020.04.29-нд батлагдсан)
  - Хуулийн гуравдугаар бүлэг иргэн, хуулийн этгээдийн эрх, үүрэг
  - 12 дугаар зүйл.иргэний эрх, үүрэг
  - 13 дугаар зүйл.аж ахуйн нэгж, байгууллагын эрх, үүрэг

3. БОЛЗОШГҮЙ НӨЛӨӨЛӨЛ БОЛОН БУУРУУЛАХ АРГА ХЭМЖЭЭНҮҮД

Төсөл нь зөвхөн физикийн бус үйл ажиллагааг (техникийн туслалцаа үзүүлэх, чадавхыг бэхжүүлэх, мэдээллийн технологийн систем дэх хөрөнгө оруулалтын дэмжлэг, статистикийн үйлдвэрлэлийн систем гэх мэт) дэмжин явуулах тул тэдгээр нь байгаль орчинд шууд нөлөө үзүүлэхгүй гэж үзэж байна. Гэсэн хэдий ч засгийн газраас санхүүжүүлж буй DRC-ын төслийн хүрээнд зарим бага хэмжээний физик үйл ажиллагаанууд явагдах юм. Үүнд:

- 800 метр кабель ба түүнтэй холбоотой 186 метр шуудууг нэмж байршуулах
- Дэд станцын бетон суурь
- Жийргэвчийн хоёр бетон суурь
- Хөргөх цамхагт зориулсан бетон суурь
- Дотоод засал чимэглэлийг шинэчлэх/мэдээллийн технологийн тоног төхөөрөмж суурилуулах

Одоо ашиглаж буй ҮНДТ-ийн барилга нь Монгол Улсын дэд хотуудын нэг болох Улаанбаатар хотоос 220 км зайд орших Дархан-Уул аймгийн Дархан суманд байрладаг. Дархан-Уул аймаг нь Монгол Улсын хойд хэсэгт орших Хэнтийн нурууны дунд орших Хараа голын зүүн хойд хөндийд 327.5 мянган га талбайг эзэлдэг бөгөөд далайн түвшнээс дээш 707 м өндөрт харьцангуй нам өндөрт оршдог. Дархан сум нь Евразийн шилмүүст ой, нуга хээрийн бүс, Зүүн Азийн Орхон-Туулын нам дор уулын нуруунд оршдог. Төслийн талбайн ойролцоо 8 дэд овгийн 10 төрөлд хамаарах нийт 11 зүйл ургамал бүртгэгдсэн байна. Эдгээрээс хамгийн олон нь Үетэн овгийнх байна. Амьтны зүйлийн хувьд хөхтөн амьтад, мэрэгч амьтад, махчин амьтан, туурайт амьтад, шавьж, шувуу, туулай зонхилдог. Шувуудын хувьд тус улсын ихэнх зүйлийн шувууд байх буюу сойр, хөтүү, харцага, тоншуул, хөхөө, ятга шаазгай зэрэг зүйлийн шувуудтай. Одоогийн Дархан сум нь 18 багтай бөгөөд сумын ЗДТГ нь 103 албан хаагчтай бөгөөд иргэдэд төрийн үйлчилгээ үзүүлэхээр ажиллаж байна.

Байгалийн нэн чухал амьдрах орчин, хуулиар хамгаалагдсан соёлын өвийг оролцуулалгүйгээр энэхүү төслийн бүс нутаг хүний үйл ажиллагааны улмаас эрчимтэй нөлөөлөлд өртсөн.

ҮНДТ-ийн төслийн физик үйл ажиллагаанууд нь биологийн төрөл зүйл, соёлын өвд сөрөг нөлөө үзүүлэхгүй гэж тооцож байна. Барилгын ажлын цар хүрээ, хэлбэрийг харгалзан үзээд төсөлд цөөн тооны ажилчдыг орон нутгаас татан оролцуулахаар төлөвлөж байна. Ажилчдын кемп, шилжилт хөдөлгөөн, замын хөдөлгөөнд ноцтой саад учруулахыг урьдчилан таамаглаагүй. Барилгын ажлын явцад хүрээлэн буй орчны болзошгүй нөлөөлөлд дуу чимээ, тоос шороо, тээврийн хэрэгслийн утаа, жижиг хог хаягдал үүсэх зэрэг орно. Эдгээр нөлөөлөл нь бага, түр зуурын, орон нутгийн шинжтэй байх төлөвтэй байгаа бөгөөд төсөлд сайн туршлагыг нэвтрүүлж багасгах боломжтой. ХАБЭА-н болзошгүй асуудлууд нь ихэвчлэн хөдөлмөрийн үйл ажиллагаатай холбоотой асуудлууд юм. Ашиглалтын явцад хүрээлэн буй орчны эрүүл ахуй, аюулгүй байдлыг хангах үүднээс барилгын зураг төслийг боловсруулахдаа зохих агааржуулалт, хогийн сав, гэрэлтүүлэг, гал унтраагч, ариун цэврийн байгууламж гэх мэт чанарын стандартыг харгалзан үзнэ.

Дараах хүснэгтэд байгаль орчинд үзүүлэх нөлөөлөл болон холбогдох нөлөөллийг бууруулах арга хэмжээг нэгтгэн харуулав. Бага хэмжээний барилгын ажилд зориулсан байгаль орчны туршлагын дүрмийг¹ Хавсралт 1-т заасны дагуу бэлтгэсэн болно.

---

¹ Англи нэршил: Environmental Code of Practices (ECOP) for Small Scale Civil Works

Болзошгүй нөлөөлөл	Бууруулах арга хэмжээ	Хариуцах	Хэрэгжүүлэх хугацаа
Цахилгаан шугам шинээр тавигдах болон хуучин шугам хоолойн барилга угсралтын, газар шорооны ажлын үед тоосжилт үүсэх	Усны машин ашиглан тоосжилт үүсэх боломжтой газруудыг дулааны улиралд услах, чийглэх	Төсөл хэрэгжүүлэгч болон гэрээлэгч тал	Бүтээн байгуулалтын үе
Шугам хоолойн засвар, үйлчилгээ, шинээр тавигдах шугам хоолойн барилга угсралтын газар шорооны ажлын улмаас хөрсөн бүрхэвч эвдрэх	Газрын талбайн хэмжээг аль болох бага байлгаж, тухайн газрыг аль болох хурдан тогтворжуулж, тухайн газар нутгаар ус зайлуулах хоолойг хянах	Төсөл хэрэгжүүлэгч болон гэрээлэгч тал	Бүтээн байгуулалтын үе
Шугам хоолойн бүрэн бүтэн байдал алдагдсанаас усны алдагдал үүсэх	Шугам хоолойн бүрэн бүтэн байдалд байнгын хяналт тавьж ажиллах	Төсөл хэрэгжүүлэгч болон гэрээлэгч тал	Бүтээн байгуулалтын үе
Хог хаягдлыг ил задгай хаяснаар орчны бохирдол үүсгэх	Хог хаягдлыг тогтоосон журмын дагуу кодлон ангилж дахин ашиглах, зайлуулах арга хэмжээг авах	Төсөл хэрэгжүүлэгч болон гэрээлэгч тал	Бүтээн байгуулалтын үе
Хог хаягдлыг ил задгай хаяснаас хөрс доройтох	Хог хаягдлыг нэг цэгт цуглуулан ангилж, битүү саванд хадгалан тогтмол хугацаанд тээвэрлэж байх	Төсөл хэрэгжүүлэгч	Бүтээн байгуулалтын үе
Тоног төхөөрөмж, машин механизмын хөдөлгүүрээс үүдэлтэй шуугиан ажиллагсдын эрүүл мэндэд нөлөөлөх	Техник, тоног төхөөрөмжийн шуугиан бууруулах арга хэмжээг авах	Төсөл хэрэгжүүлэгч болон гэрээлэгч тал	Бүтээн байгуулалтын үе
Орон нутгийн иргэдийн хөдөлгөөний аюулгүй байдал	Суваг шуудууг аль болох богино хугацаанд дүүргэх; Замын хөдөлгөөнийг чиглүүлэх анхааруулах тэмдэг байрлуулж, хөдөлгөөний аюулгүй байдлын ажилтныг томилох	Төслийг хэрэгжүүлэгч, гүйцэтгэгч	Бүтээн байгуулалтын үе
Галын аюул Аянга, цахилгаан, хэт халалт, гэнэтийн хүчтэй цахилгаан гүйдлийн нөлөөгөөр тэсэрч дэлбэрэх, галын аюул гарах	-Галын аюулаас урьдчилан сэргийлэх талаар дотоодын дүрэм, журам боловсруулж, түүнийг мөрдөн ажиллах, - Галын дохиоллын систем суурилуулах, гал унтраах хэрэгслийг зохих газруудад байрлуулах,	Төсөл хэрэгжүүлэгч	Бүтээн байгуулалтын болон үйл ажиллагааны үе

	байнгын бэлэн байлгах, галын аюул гарч болзошгүй газруудад анхааруулах хуудас, тэмдэг, тэмдэглэгээг тавих - Аянга зайлуулагчийг шаардлагатай бүх газруудад байрлуулах		
Цахилгааны гэмтэл	-Барилга байгууламжийн доторх цахилгаан тоног төхөөрөмж, гэрэлтүүлгийн угсралт монтажийг галын онц аюултай байгууламжид зориулсан стандартын дагуу хийж, тогтмол үзлэг шалгалт хийж байх, -Галын аюулаас хамгаалах болон ил гал гаргахыг хориглосон бүс тогтоож, анхааруулга санамж, зурагт самбар, тэмдэг, тэмдэглэгээг хийж тавих	Төсөл хэрэгжүүлэгч	Бүтээн байгуулалтын болон үйл ажиллагааны үе
БОМТ-г хэрэгжүүлэх эхний жилийн зардал		1,400 мянган төгрөг	

4. БАЙГАЛЬ ОРЧНЫ МОНИТОРИНГИЙН ТӨЛӨВЛӨГӨӨ

Хяналт шинжилгээ хийх үзүүлэлтүүд	Хяналтын цэгийн байршил	Хугацаа ба давтамж	Зардал, мян.төгрөг/ жил	Баримтлах стандарт арга, аргачлал
1. Агаарын чанар				
Агаар дахь тоосжилтын хяналт: Нийт тоосжилт (TSP), PM2.5, PM10	-Төсөл хэрэгжих орчинд /бүтээн байгуулалтын үед/	Улирал бүр	200.0	MNS 0017-2-5-12: 1988 MNS: 5365: 2004 MNS: 5919: 2008 MNS: 4585: 2007 MNS: 5885: 2008
2. Дуу шуугиан ба чичиргээ				
-Бүтээн байгуулалтын үеийн техник тоног төхөөрөмж, ажлын үеийн дуу шуугиан	Бүтээн байгуулалт явагдах талбайд /бүтээн байгуулалтын үед/	Улирал бүр	100.0	MNS 5002-2000
3. Эрүүл мэнд, аюулгүй байдлын хяналт				
- ажилд орохоос өмнөх эрүүл мэндийн үзлэг; - эрүүл мэндийн явцын үзлэг; - ажлын байрны нөхцөл (агаар, гэрэл, тоос, дулаан, чийгшил, үнэр, чимээ болон бусад шаардлагатай үзүүлэлтүүд)	Нийт ажиллагсад /үйл ажиллагааны үед/	Жил тутамд	700.0	Ажлын байрны болон эрүүл ахуй, хөдөлмөрийн нөхцөлийн болон аюулгүй ажиллагааны талаар баримталдаг Монгол Улсын стандартууд

5. МЭДЭЭЛЛИЙГ ОЛОН НИЙТЭД ТАНИЛЦУУЛАХ, ЗӨВЛӨЛДӨХ, ГОМДЛЫГ ХЯНАН ШИЙДВЭРЛЭХ МЕХАНИЗМ

5.1 Мэдээллийг олон нийтэд танилцуулах, олон нийтийн хэлэлцүүлэг

БОМТ-ийг Зээлдэгчийн вэбсайт дээр олон нийтэд болон гол оролцогч талуудын санал, сэтгэгдлийг авах зорилгоор монгол хэл дээр 2021 оны 02 сарын 19-нд Харилцаа холбоо, мэдээллийн технологийн газрын (www.cita.gov.mn) болон Ухаалаг засаг төслийн (www.smart.gov.mn/emp) веб сайтаар дамжуулан олон нийтэд мэдээлж, БОМТ-нд иргэдийн санал, зөвлөмжийг цуглуулсан. Эцсийн БОМТ-ийг Зээлдэгч болон Банкны вэбсайт дээр олон нийтэд ил тодоор тайлагнан байршуулах болно. Энэхүү төслийн байгаль орчинд үзүүлэх нөлөөллийн талаар олон нийтийн зөвлөлдөх уулзалтыг 2021 оны 3-р сарын 12-ны өдөр орон нутгийн иргэд, ард иргэдтэй зохион байгуулсан бөгөөд оролцогчдоос гомдол ирээгүй байна. Эцсийн БОМТ-ийг Зээлдэгч болон Банкны вэбсайт дээр олон нийтэд мэдээлэх болно.

5.2 Гомдлыг хянан шийдвэрлэх механизм

Төслийн талаарх Гомдлыг хянан шийдвэрлэх механизм (ГХШМ):

Уг систем байгуулагдсан (<http://www.smart.gov.mn/en/feedback/>) бөгөөд 2018 оны 12-р сараас үйл ажиллагаагаа явуулж байна.

Дэлхийн Банкны Өргөдөл, гомдлыг барагдуулах үйлчилгээ (ӨГБҮ):

ӨГБҮ нь хувь хүмүүс, олон нийтийн зүгээс Дэлхийн Банкнаас санхүүжүүлсэн төсөл нь тэдэнд болон олон нийтэд сөрөг нөлөө үзүүлсэн эсвэл нөлөөлөх магадлалтай гэж үзвэл шууд Дэлхийн банканд гомдол гаргах нэмэлт, хүртээмжтэй боломжийг бий олгодог. ӨГБҮ нь өргөдөл гомдлыг англи хэл дээр эсвэл тухайн улсын албан ёсны хэл дээр хүлээн авдаг. ӨГБҮ-д оруулах материалыг дараах хэлбэрээр бэлтгэнэ.

- И-мэйл: grievances@worldbank.org
- Факс: + 1-202-614-7313
- Захидал: Дэлхийн банкны Өргөдөл гомдлыг барагдуулах үйлчилгээ (ӨГБҮ)
MSN MC 10-1018
1818 H St NW
Вашингтон, ДС, 20433, АНУ

6. МЕНЕЖМЕНТИЙН ТӨЛӨВЛӨГӨӨНИЙ ХЭРЭГЖИЛТ, ХЯНАЛТ

6.1. Төслийн гүйцэтгэлийн явц

Барилга байгууламжийн ажил дууссан бөгөөд үлдсэн системийн туршилт, ашиглалтад оруулах ажлыг 2021 оны 5-р сарын сүүлчээр дуусгахаар төлөвлөж байна.

6.2 Байгаль орчны менежментийн хэрэгжилтийн зохицуулалт

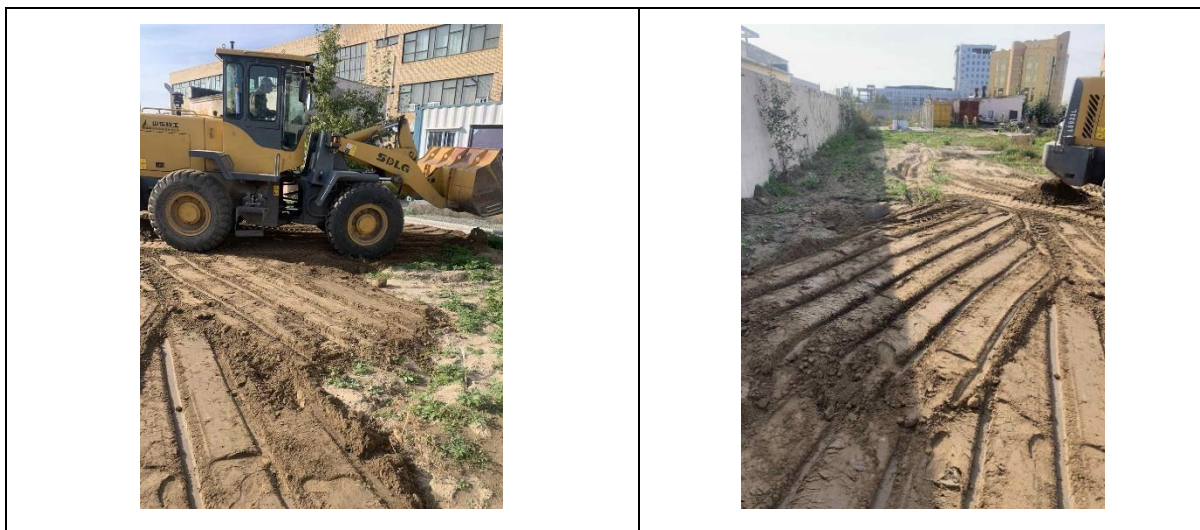
ХХМТГ болон ҮНДТ нь байгаль орчны менежментийн үндсэн хариуцлагыг хүлээдэг бөгөөд барилгын ажлыг гүйцэтгэгч, БОНБҮ-ийн зөвлөхүүдийн дэмжлэгтэйгээр ажилладаг. Барилга байгууламжийн ажил гүйцэтгэгчид 3-р бүлэгт заасны дагуу бууруулах арга хэмжээг хэрэгжүүлэх үүрэгтэй. БОНБҮ-ний зөвлөхүүдийн 3-4 хүний бүрэлдэхүүнтэй баг төслийн талбайд хоёр удаа очиж судалгаа хийх, дээж аван, хяналт шинжилгээ хийхээр очоод байна.

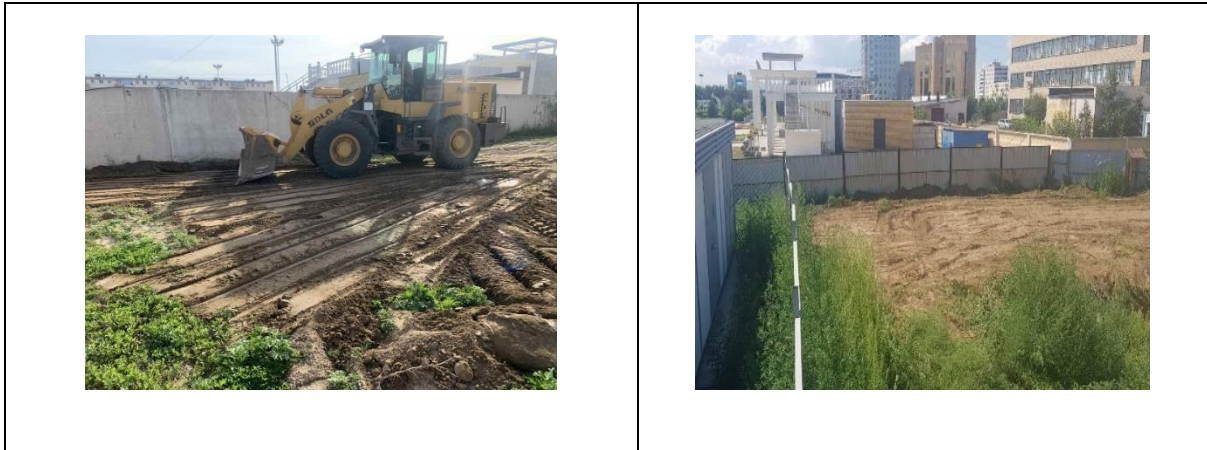
6.3 Байгаль орчны тулгамдсан асуудлууд ба бууруулах арга хэмжээ

Байгаль орчин, аялал жуулчлалын яамны А/168 тоот тушаалын дагуу Дархан-Уул аймгийн Байгаль орчин, аялал жуулчлалын газраас байгаль орчны аудит хийжээ. Гол дүгнэлтийг доор тоймлон харуулав.

1. Шинэ дамжуулах шугамын газар шорооны ажлын хөрсний элэгдэл, тоосжилт

- Дамжуулах шугам суурилуулах суваг ухаж, стандарт, нормын дагуу бетонон өнгөлгөө хийсэн.
- Газар шорооны ажлын хөрсөөр араар дүүргэсэн суваг шуудуу.
- Хөрс дүүрэх нь тэгш бус гадаргуутай болох тул нэмэлт бор хөрсийг дүүргэх замаар хөрсийг сэргээж, тэгшлэв.

- Усны машин ашиглан тоосжилт үүсэх боломжтой газруудыг дулааны улиралд услах, чийглэх ажил хуваарийн дагуу хийгдсэн.

Гарсан үр дүн: Тоосжилтын хэмжээ буурч, хөрсөн бүрхэвч эвдрэхээс сэргийлэгдэн үйл ажиллагаа хэвийн үргэлжлэхэд бэлэн болсон.

2. Шугам хоолойн бүрэн бүтэн байдал алдагдсанаас усны алдагдал үүсэх

Хийгдсэн бууруулах арга хэмжээ:

Барилга байгууламжийн ажлыг гүйцэтгэгч болон ТХН-ийн инженерийн баг хамтран тус шугам хоолойн бүрэн бүтэн байдал, ажиллагаанд нарийн нягт хяналт тавьсан.

Гарсан үр дүн: Шугам хоолойн бүрэн бүтэн байдал хэвийн байсан тул бүтээн байгуулалтын явцад усны алдагдал үүсээгүй.

3. Хог хаягдлыг ил задгай хаяснаар орчны бохирдол үүсгэх

Хийгдсэн бууруулах арга хэмжээ:

- Барилгын гүйцэтгэлийн явцад барилгын нураалтаас үүссэн хог хаягдлыг зохих журмын дагуу Дархан-Уул аймгийн Хот тохижилтын газрын харьяат нэгдсэн хогийн цэгийн тохирох хэсэгт буулган ажилласан.
- Тоног төхөөрөмжүүдийн угсралтын явцад гарсан хаягдлыг мөн ангилан, Дархан-Уул аймгийн Хот тохижилтын газрын харьяат нэгдсэн хогийн цэгийн тохирох хэсэгт буулган ажилласан.
- Тухайн байгууллагын цаашдын үйл ажиллагааны хэрэгцээнд зориулан хог, хаягдлыг ангилан хаях зориулалт бүхий хогийн цэгийг байгуулсан.

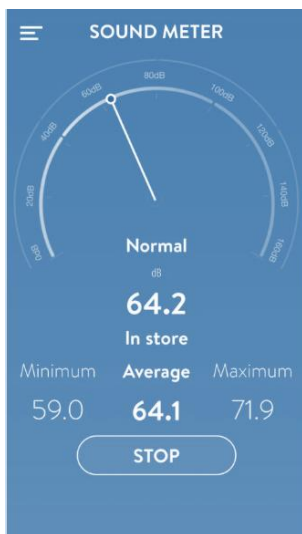
Гарсан үр дүн: Зориулалтын хогийн цэгийг байгуулснаар хөрс бохирдох эрсдэлээс урьдчилан сэргийлж, хөрсийг хамгаалсан.

4. Тоног төхөөрөмж, машин механизмын хөдөлгүүрээс үүдэлтэй чимээ шуугиан

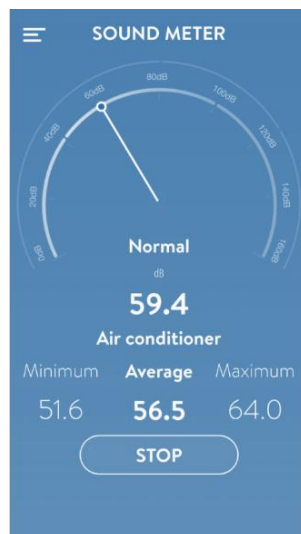
- Хөргөх зориулалттай шахуургын өрөөнд дуу чимээ тусгаарлагч хавтанг байрлуулсан.

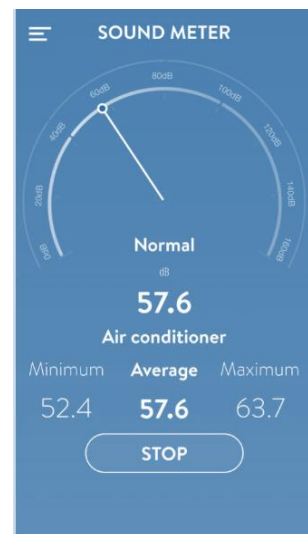
- Дуу тусгаарлах зориулалтын хаалгануудыг өрөө хооронд суурилуулсан.
- Ажлын байрны дуу чимээний түвшинг үндэсний стандарттай тохирч буй эсэхийг шалгаж хянасан.

Помпны өрөөний хаалганы гадна

Харуулын ажилтан суух хэсэг

Оффис хэсэг

5. Гал, тог цахилгааны аюул

- Гал түймрээс урьдчилан сэргийлэх дүрэм, журам боловсруулж мөрдсөн.
- Галын дохиолол, гал унтраах автомат системийг суурилуулсан
- Гал унтраагч хэрэгслийг зохих газарт байрлуулж, бэлэн байдалд байлгаж, болзошгүй галын аюулын анхааруулах тэмдэг, тэмдэг, тэмдэглэгээг байрлуулан.

<p>Нүүрсхүчлийн хийн гар гал унтраагуур 7 ширхгийг байрлуулсан</p> 	<p>FM200 хийн 120кг-ийн 3 баллон байрлуулсан</p>
<p>20кг-ийн багтаамжтай автомат галын хор</p> 	<p>Нийт 31 ширхэг утаа мэдрэгчүүдийг өрөө болон объект бүрд байрлуулсан.</p>
<p>Барилгын гаднах талбайн гэнэтийн галын ослын зориулалттай галын сараа байгуулсан:</p> 	<p>Агаарын найрлагыг мэдрэгч 2 ширхэг аспирацын төхөөрөмж байршуулсан</p>

- Барилгын дотор цахилгаан тоноглол, гэрэлтүүлэг суурилуулах ажлыг стандартын дагуу хийж, хяналт шалгалтыг тогтмол хийж байна.
- Галын хамгаалалт, галын нээлттэй бүс байгуулж, шаардлагатай газруудад анхааруулах тэмдэг, зурагтай самбар, тэмдэг, тэмдэглэгээ байрлуулсан.

Үр дүн: Дархан-Сэлэнгийн цахилгаан түгээх сүлжээ ОНӨААТҮГ-ын байцаагчаас цахилгааны доголдол гарахаас урьдчилан сэргийлэх талаар дүгнэлт гаргуулсан.

Хавсралт 1. Бага хэмжээний барилгын ажилд зориулсан байгаль орчны туршлагын дүрэм

Ерөнхий

Гүйцэтгэгч ба түүний ажилтнууд орон нутгийн иргэдэд учрах хор уршиг, сөрөг нөлөөнөөс урьдчилан сэргийлэх, барилга байгууламж, ашиглалтын явцад хүрээлэн буй орчинд үзүүлэх нөлөөллийг багасгахын тулд эдгээр тодорхойлолтод заасан бууруулах арга хэмжээг дагаж мөрдөнө.

Барилга угсралтын явцад үр дүнтэй гүйцэтгэх боломжгүй нөхөн сэргээх арга хэмжээг ажил дууссаны дараа (мөн ажил дууссаныг хүлээн зөвшөөрөхөөс өмнө) хийх ёстой.

- Нөлөөлөлд өртсөн бүх газрыг тохижуулж, шаардлагатай нөхөн сэргээх ажлыг цаг алдалгүй хийх, үүнд зүлэгжүүлэлт, ойжуулалт хийх;
- Гадаргын урсцыг хог хаягдлаас цэвэрлэж, цэвэр усны урсгалын замыг шалгасан ус зайлуулах хоолой, хоолойг цэвэрлэх;
- Бүх газрыг хог хаягдлаас цэвэрлэж, илүүдэл материалыг зохих ёсоор нь хаях зайлуулах;
- Ухсан нүхийг нөхөн сэргээх;

Гэрээлэгчдэд зориулсан барилгын ажил болон байгаль орчны дүрэм

Дараах мэдээллийг зөвхөн орон нутгийн болон үндэсний хууль тогтоомжуудтай уялдуулан ашиглахаар төлөвлөсөн болно. Барилгын ажлыг эхлүүлэхээс өмнө Гүйцэтгэгч төслийн инженерт эдгээр техникийн нөхцөлийг хэрхэн дагаж мөрдөх төлөвлөгөөтэй байгааг тодорхой танилцуулна. Төслийн инженерээс уг төлөвлөгөөг баталсны дараа барилгын үйл ажиллагааг үргэлжлүүлж болно.

Хориглох үйл ажиллагаанууд

Төслийн газар болон түүний ойролцоо дараах үйл ажиллагааг хориглоно.

- Зөвшөөрөгдсөн барилгын талбайн гадна ямар нэгэн шалтгаанаар мод огтлох;
- Ан агнах, загасчлах, ан амьтдыг агнах, эсвэл ургамал цуглуулах;
- Зөвшөөрөгдөөгүй хортой материал, үүнд хар тугалгад суурилсан будаг, асбест гэх мэтийг ашиглах;
- Архитектурын болон түүхэн үнэ цэнтэй зүйлд сөрөг нөлөөлөл үзүүлэх;
- Гал түймэр гаргах;
- Галт зэвсэг ашиглах (эрх бүхий хамгаалалтын ажилтнаас бусад);
- Ажилчид согтууруулах ундаа хэрэглэх.

Тээвэр

Гүйцэтгэгч нь төслийн инженертэй тохиролцсоны дагуу төслийн талбай руу сонгосон маршрут, тухайн хэсгийн замын ангилалд тохирсон хэмжээтэй тээврийн хэрэгслийг ашиглаж, орон нутгийн зам, тээврийн зориулалттай гүүрнүүд эвдэрч гэмтэхээс урьдчилан сэргийлж ачааллыг хязгаарлана. Хэт их ачааг тээвэрлэснээс орон нутгийн зам, гүүрэнд учирсан хохирлыг Гүйцэтгэгч хариуцах бөгөөд төслийн инженерийн зөвшөөрлөөр уг эвдрэлийг арилгахыг шаардана.

Гүйцэтгэгч нь хэт их утаа, дуу чимээ ялгаруулдаг зам дээр болон гадуур ямар ч тээврийн хэрэгсэл ашиглахгүй. Аливаа суурин газарт дуу чимээ намсгагч төхөөрөмжийг Гүйцэтгэгчийн удирдлага дор байгаа бүх моторт тоног төхөөрөмж дээр суурилуулж, сайн нөхцөлд байлгана.

Замын хөдөлгөөний удирдлагын зохих арга хэмжээг Гэрээлэх хугацаанд Гүйцэтгэгч хэрэгжүүлж байх ёстой бөгөөд эдгээр арга хэмжээг Төслийн Инженерээс урьдчилан зөвшөөрсөн байх ёстой.

Ажиллах хүч ба кемпүүд

Гэрээлэгч аль болох ажиллах хүчний дийлэнх хэсгийг орон нутгийн ард иргэдээс авах шаардлагатай бөгөөд шаардлагатай бол зохих сургалтыг зохион байгуулж байх ёстой.

Гүйцэтгэгч ажлын байранд ажиллахаар төлөвлөж буй хүмүүсийн тоогоор бие засах газар (бие засах газар, угаах талбай) -аар хангах ёстой. Ариун цэврийн байгууламж бүрд халуун, хүйтэн ус, саван, гар хатаах төхөөрөмжийн хангалттай хангамжаар хангах ёстой.

Гүйцэтгэгч нь аливаа орон сууцны хөдөлмөрийн баазад зориулж септик танкны түр системийг суурилуулж, засвар үйлчилгээ хийж, ойролцоох гадаргын урсцыг бохирдуулахгүйгээр ажиллуулна.

Хөдөлмөрийн бааз буюу /кемпээс үүссэн бүх хатуу хог хаягдлыг хадгалах, зайлуулах арга, системийг Гүйцэтгэгч тогтооно.

Гэрээлэгч аливаа хөдөлмөрийн бааз, кемпэд түлшний модыг хоол хийх, халаахад ашиглахыг зөвшөөрөхгүй бөгөөд бусад түлшийг ашиглан ээлжит байгууламжаар хангахыг хориглоно.

Гүйцэтгэгч талбайн оффис, депо, асфальтан үйлдвэр, цехийг төслийн инженерийн баталсан дагуу зохих газарт байрлуулж, одоо байгаа суурьшлын цэгээс 500 метрийн зай дотор, асфальт үйлдвэрлэхэд 1000 метрийн зайд байрлуулахгүй байхыг баталгаажуулна.

Гүйцэтгэгч талбайн оффисууд, агуулахууд, ялангуяа дизель түлш, битум, асфальтан заводын агуулахуудыг усны эх үүсвэрээс 500 метрийн зай дотор байрлуулахгүй байх, мөн бохирдуулагч бодис хуурай, гүний усны шүүрэлтээр дамжин голдиролд орохгүй байх нөхцөлийг хангах хэрэгтэй. Үүний тулд тосолгооны материалыг дахин боловсруулж, гаралтын цэг дээр батлагдсан тунгаах цөөрөм, шуудуу босгох шаардлагатай болно.

Ажлын хэсгийг бүрдүүлж буй аливаа материалыг боловсруулах, бэлтгэх явцад гүйцэтгэгч нь түлшний модыг дулаан, халаалтын түүхий эд болгон ашиглахгүй.

Хог хаягдлын менежмент ба элэгдэл

Хатуу хог хаягдал, ариун цэврийн байгууламж, аюултай хог хаягдлыг дараах арга хэмжээг хэрэгжүүлэх замаар зохих ёсоор хянах ёстой.

Хог хаягдлын менежмент:

Боловсруулах эсвэл устгах ёстой хог хаягдлыг багасгах.

Үүссэн хог хаягдлыг тодорхойлж, ангилах. Хэрэв аюултай хог хаягдал үүссэн бол түүнийг хадгалах, цуглуулах, тээвэрлэх, зайлуулах талаар зохих журмыг хэрэгжүүлэх шаардлагатай.

Тус бүрд хадгалуулж болох тодорхой материалыг тодорхой зааж, устгах цэгүүдийг тодорхойлж, зааглах.

Барилгын бүх хог хаягдлыг (газар шороог оруулан) батлагдсан хаях цэгүүдэд байршуулах (гол, горхи, нуур, намгархаг газраас> дор хаяж 300 м алс зайд) байрлуулах.

Барилга угсралтын явцад үүссэн бүх хог хаягдал, металл, ашигласан тос, илүүдэл материалыг зөвшөөрөгдсөн газруудад хаях, дахин боловсруулах систем, материалыг ялгах.

Элэгдлийг хянах:

Элэгдэлд өртөх газрын гадаргын талбайг аль болох бага байлгаж, тухайн газрыг аль болох хурдан тогтворжуулж, тухайн газар нутгаар ус зайлуулах хоолойг хянах. Хөрсний зүсэлт, зайлуулах нүх, авто замын периметрийн эргэн тойронд элэгдлийг хянах хаалт босгох.

Ургамлын хог хаягдал, органик бодисоор хөрсний дээд давхаргыг хадгалж, энэ материалыг орон нутгийн эвдэрсэн газарт дахин техникийн нөхөн сэргээлт хэлбэрээр байрлуулж, нутгийн уугуул ургамлын ургалтыг дэмжих.

Үржил шимгүй хөрсний талбайнууд эсвэл хаалттай барилгын гадаргуу дээр нутгийн унаган ургамлын зүйлийн үр цацах.

Борооны улирал эхлэхээс өмнө элэгдэлд өртөхөөс урьдчилан сэргийлэх арга хэмжээг авна. Барилга угсралтын ажил тус бүр дуусаж байгаа тул элэгдлийн хяналтын арга хэмжээг суурилуулна.

Барилгын бүх талбайд урсцыг удаашруулж эсвэл дахин чиглүүлэх, ургамалжилтыг бий болтол тунадсыг барих шаардлагатай газарт тунадсыг хянах байгууламжийг суурилуулна. Тунгааг хянах байгууламжууд нь мод бэлтгэдэг налуу зурвас, чулуулаг, хурдас хуримтлуулах сав, сүрэл боодол, хашаа, лаг зэрэг орно.

Барилгын талбай эсвэл эвдэрсэн газраар дамжин өнгөрөх усны урсцыг шуудуу, байгалийн өвсөн хаалт, чулуугаар хянах.

Ургамлыг амжилттай ургах хүртэл элэгдлийн эсрэг тэмцэх арга хэмжээг хэвээр хадгалж, дахин хэрэгжүүлнэ.

Шаардлагатай бол салхины нөлөөгөөр үүсэх элэгдлийг багасгахын тулд шороон зам, дүүргэх материал, овоолсон хөрсөнд ус цацна.

Засвар үйлчилгээ

Тоног төхөөрөмжийн засвар үйлчилгээний газрыг тодорхойлж, зааглах (гол, горхи, нуур эсвэл намгархаг газраас > 15м зайд). Түлшний агуулахыг зохих газарт байрлуулж, төслийн инженерээр батлуулна.

Тоног төхөөрөмжийн засвар үйлчилгээний бүх үйл ажиллагаа, түүний дотор газрын тосны өөрчлөлтийг зааглагдсан засвар үйлчилгээний талбайн хүрээнд хийх; газрын тос, ус зайлуулах суваг, ариутгах татуургын хоолойд газрын тосыг хэзээ ч бүү хая.

Бүх асгарсан болон цуглуулсан газрын тосны бүтээгдэхүүнийг байгаль орчны стандарт журам/удирдамжийн дагуу устгана. Түлш хадгалах, цэнэглэх талбайг бүх хөндлөн ус зайлуулах байгууламж, чухал усан сангаас 300м-ээс багагүй зайд эсвэл Инженерийн зааврын дагуу байрлуулна.

Газар шорооны ажил, налуу огтлох, дүүргэх

Бүх газар шорооны ажлыг зохих ёсоор хянах ёстой, ялангуяа борооны улиралд.

Гүйцэтгэгч нь огтлох, дүүргэх налууг үргэлж тогтвортой байлгаж, ажлын тогтоосон хязгаараас гадуур хамгийн бага эвдрэл үүсгэх нь зүйтэй.

Гүйцэтгэгч хэсэгчлэн дууссан газар шорооны ажил, ялангуяа борооны улирлаас зайлсхийхийн тулд аль ч байршилд аль болох богино хугацаанд огтлох, дүүргэх ажлыг эцсийн хөндлөн огтлол хүртэл хийж гүйцэтгэнэ.

Аливаа зүсэгдсэн, нөхсөн налууг элэгдэл эвдрэлээс хамгаалахын тулд зургийн дагуу налуугийн дээд ба доод хэсэгт ус зайлуулах хоолой тавьж, өвс эсвэл бусад ургамлын бүрхэвчийг тарина. Усны урсац, налуугийн элэгдлийг багасгахын тулд өндөр зүсэлтээс дээгүүр нь ус зайлуулах хоолой тавих шаардлагатай.

Аливаа ухсан зүсэгдсэн эсвэл тохиромжгүй материалыг төслийн инженерийн тохиролцсоны дагуу зайлуулах зориулалттай газарт хаяна.

Хог хаягдлыг зайлуулах цэгийг ирээдүйд хөрсний гулсалт үүсэж болзошгүй, хөдөө аж ахуйн зориулалттай газар эсвэл бусад өмч хөрөнгөнд саад учруулах, хогийн цэгээс хөрсийг аливаа гол мөрний урсацар угаахад хүргэж болзошгүй газарт байрлуулж болохгүй. Ус зайлуулах хоолойг Инженерийн зааврын дагуу зөвлөмжийн дотор болон эргэн тойронд ухах шаардлагатай байж магадгүй юм.

Овоолго ба нүх

Овоолго хийх шинэ талбайг газар дээр, гол мөрөнд, эсвэл одоо байгаа газарт ажиллуулахдаа төслийн инженерээс урьдчилан зөвшөөрөл авч, төслийн инженерийн заавраар үйл ажиллагаагаа зогсооно.

Байгалийн болон төлөвлөсөн ус зайлуулах байгууламжид саад учруулж болзошгүй тохиолдолд овоолго, нүхийг хориглоно. Голын эрэг орчмыг сүйтгэж болзошгүй, мөн урсгал дагуу хэт нарийн ширхэгтэй материалыг зөөгдөх боломж үүсэж болзошгүй тохиолдолд тухайн байршлыг хориглоно.

Гүйцэтгэгч ашигласан бүх нүхнүүдийг хажуугийн тогтвортой налуу бүхий цэгцтэй, цэвэр байдалд байлгана.

Голоос авсан чулуу, хайрга нь зайлуулсан материалын гүнийг аль ч байршилд голын өргөний аравны нэгээр хязгаарлах, голын урсцыг алдагдуулахгүй байх, голын эрэг орчныг эвдэх, доройтуулахгүй байхаар хангалттай зайтай байх ёстой.

Бутлах үйлдвэрүүдийн байршил нь Инженерийн зөвшөөрлөөр батлагдсан байх ёстой бөгөөд байгаль орчинд мэдрэмтгий газар, одоо байгаа суурин газрын ойролцоо байх ёсгүй бөгөөд батлагдсан суурилуулсан тоосны хяналтын төхөөрөмжийг ажиллуулна.

Овоолго, нүх, хог хаягдлыг зайлуулах аливаа газарт Гүйцэтгэгч нь:

- Овоолго, нүхний байршлыг тогтоож, зааглаж, эгц налуу, элэгдэлд өртөмтгий хөрс, эмзэг усан сан руу шууд цутгадаг хэсгүүд зэрэг чухал газруудаас 15 метрийн зайд байлгах.
- Зөвшөөрөгдсөн, зааглагдсан нүхэнд материал олборлохыг хязгаарлах.
- Овоолго, нүхийг анх ухахад хөрсний дээд давхаргыг овоолно. Ашиглаж болох бүх овоолгыг арилгасны дараа өмнө нь овоолсон хөрсний дээд давхаргыг зээлсэн талбайн дээгүүр тарааж, гөлгөр, жигд гадаргуу дээр ангилж, ус зайлуулах хоолой руу чиглүүлнэ.
- Илүүдэл даацыг тогтворжуулж, ургамалжуулах хэрэгтэй. Шаардлагатай тохиолдолд органик хог хаягдал, их ачааллыг эвдэрсэн газарт тархаж, ургамалжилтыг дэмжих хэрэгтэй. Байгалийн ургамалжилтыг боломжит хэмжээгээр илүүд үзэх нь зүйтэй.
- Үйл ажиллагаанд өртсөн газруудад байгаа ус зайлуулах сувгийг хэт их ачаалалгүй байлгах хэрэгтэй.

- Ажил дууссаны дараа барилгын ажилд үүссэн бүх хог хаягдлыг тухайн талбайгаас зайлуулах шаардлагатай.

Барилга, тээврийн хэрэгслийн хог хаягдлыг зайлуулах

Гүйцэтгэгч нь барилгын хог хаягдлыг зайлуулах зохих байгууламжийн засвар үйлчилгээг багтаасан талбайг өдөр бүр цэвэрлэх журмыг тогтоож мөрдүүлнэ.

Одоо байгаа байгууламжуудыг буулгасны улмаас үүссэн хог хаягдлыг төлөвлөж буй барилга байгууламжид боломжтой хэмжээгээр дахин ашиглах ёстой (жишээлбэл далангийн дүүргэгч материал болгон ашиглах). Үлдсэн хог хаягдлыг зайлуулах ажлыг зөвхөн төслийн инженерийн тодорхойлж, баталсан газарт явуулна. Гүйцэтгэгч нь эдгээр газрыг (а) тогтоосон ойн бүсэд байрлуулахгүй байх; (б) байгалийн ус зайлуулах хоолойд нөлөөлөхгүй байх; ба (в) ховордсон / ховор ургамалд нөлөөлөхгүй байх. Гүйцэтгэгч ямар ч тохиолдолд байгаль орчинд эмзэг газарт аливаа материалыг хаях ёсгүй.

Талбай дээрх хог хаягдал, лагийг зэргэлдээ газар дээр нь байрлуулсан тохиолдолд Гүйцэтгэгч нь нэн даруй эдгээр хог хаягдал, лагийг зайлуулж, нөлөөлөлд өртсөн талбайг анхны байдлаар нь төслийн инженерийн сэтгэлд нийцүүлэн сэргээнэ.

Барилга угсралтын явцад тээвэрлэлт хийхтэй холбоотой бүхий л зохицуулалтыг шаардлагатай үед хангах, арчлах, буулгах, хог хаягдлыг цэвэрлэх ажлыг ажилтай холбоотой гэж үзэн инженерийн зөвшөөрсөн, зааврын дагуу гүйцэтгэгч төлөвлөж хэрэгжүүлэх ёстой.

Барилгын ажлын үеийн аюулгүй байдал

Гүйцэтгэгчийн үүрэг бол хүн бүрийг болон ойролцоох эд хөрөнгийг барилгын ослоос хамгаалах явдал юм. Гүйцэтгэгч нь үндэсний болон орон нутгийн аюулгүй байдлын бүх шаардлага, ослоос урьдчилан сэргийлэхэд шаардагдах бусад арга хэмжээг дагаж мөрдөх үүрэгтэй бөгөөд үүнд дараах зүйлийг оруулна.

- Явган хүний аюулгүй нэвтрэх маршрутыг болгоомжтой, тодорхой тэмдэглэх;
- Сургуулийн хүүхдүүд ойр орчимд байвал хичээлийн цагаар замын хөдөлгөөнийг чиглүүлэхийн тулд замын хөдөлгөөний аюулгүй байдлын ажилтнуудыг хамруулах;
- Барилгын ажлын явцад явган хүний аюулгүй байдлыг хангах үүднээс замын хөдөлгөөний тэмдэг (будаг, мольберт, тэмдгийн материал гэх мэт), замын тэмдэглэгээ, хамгаалалтын рельс хангамжийг хадгалах;
- Ажил эхлэхийн өмнө барилгын ажилчдад зориулсан аюулгүй ажиллагааны сургалт зохион байгуулах;
- Барилгын ажилчдад хувийн хамгаалалтын хэрэгсэл, хувцас (нүдний шил, бээлий, амьсгалын аппарат, тоосны маск, хатуу малгай, ган хуруутай ба шовгор гутал гэх мэт) өгөх, ашиглалтыг хэрэгжүүлэх;
- Ажлын талбай дээр байгаа химийн бодис бүрийн материалын аюулгүй байдлын мэдээллийн хуудсыг байршуулах;
- Бүх ажилчдаас Материалын аюулгүй байдлын талаарх бүх хуудсыг уншиж, уншихыг шаардах. Тэдэнд болон тэдний хамтрагчдад, ялангуяа жирэмсэн байхдаа эсвэл гэр бүл зохиохоор төлөвлөж байгаа бол эрсдэлийг тодорхой тайлбарлаж өгөх. Шаардлагатай тохиолдолд ажилчдаа эмчтэйгээ мэдээллээ хуваалцахыг уриалах;
- Асбест агуулсан материал эсвэл бусад хорт бодисыг зайлуулах ажлыг тусгайлан бэлтгэгдсэн ажилчид гүйцэтгэж, зайлуулахыг баталгаажуулах;
- Аадар бороо орох эсвэл ямар нэгэн онцгой байдлын үед бүх ажлыг түр зогсоох.
- Барилга угсралтын явцад газар хөдлөлтийг тэсвэрлэхийн тулд цахилгаан ба механик тоног төхөөрөмжийг бэхлэх

Бохирдол, тоосны хяналт

Тохиромжгүй байдал, тоосжилтыг хянахын тулд Гэрээлэгч дараах зүйлийг хийх ёстой.

- Талбайгаас 200 м-ийн зайд байрлах гудамжаар 15 милийн хурдтай буюу түүнээс доош хурдтай барилга байгууламжтай холбоотой бүх хөдөлгөөнийг хадгалах;
- Тээврийн хэрэгслийн хурдыг 10 миль буюу түүнээс бага хурдтай байлгах.
- Боломжтой бол бүх машин, тоног төхөөрөмжтэй холбоотой дуу чимээний түвшинг 90 дБ-ээс бага байлгах.
- Эмзэг газруудад (орон сууцны хороолол, эмнэлэг, амралтын газар гэх мэт) дуу чимээний хүсээгүй түвшингээс урьдчилан сэргийлэхийн тулд илүү хатуу арга хэмжээ авах шаардлагатай байж магадгүй юм.
- Тоос, тоосонцор бүхий материалын үйлдвэрлэлийг аль болох багасгах, хүрээлэн буй орчны гэр бүл, бизнес эрхлэгчид, ялангуяа эмзэг бүлгийн хүмүүст (хүүхдүүд, ахмадууд) нөлөөлөхөөс зайлсхийх.
- Барилгын талбайн эргэн тойронд болон орон сууц, худалдаа үйлчилгээний газар, амралт зугаалгын газартай ойрхон газруудад тоосжилтын хяналтын системд онцгой анхаарал хандуулах.
- Шороон зам, ажлын талбай, хөрсний овоолго дээр шаардлагатай хэмжээгээр ус цацаж, бусад материал дүүргэж тоосжилтыг бууруулж болно.
- Барилга угсралтын үйл ажиллагаанаас үүсэх чичиргээ, чимээ шуугианыг багасгахын тулд зохих арга хэмжээг авах.

Одоо байгаа дэд бүтцэд аюул учруулах

Ажилчид, олон нийтийг дээрээс унах хог хаягдал, бусад зүйлээс хамгаалах зорилгоор одоо байгаа дэд бүтцэд аюул учруулж болзошгүй нөхцөлд Гүйцэтгэгч зохих арга хэмжээг хэрэгжүүлнэ. Эдгээр арга хэмжээний дотор Гүйцэтгэгч нь:

- Хог хаягдлыг хаях, зайлуулах зориулалтын болон хязгаарлалтын бүс, / эсвэл хог хаягдлыг дээд доод түвшингээс аюулгүй шилжүүлэх хоолойг тусгаарлах.
- Хөрөөдөх, зүсэх, нунтаглах, зүлгэх, хагалах, цүүцлэх ажлыг зохих харуулаар хийж, шаардлагатай бол бэхэлгээ хийх.
- Хүнд даацын тоног төхөөрөмжийг сул хаягдал дээгүүр жолоодохоос зайлсхийхийн тулд замын хөдөлгөөний тодорхой аргуудыг баримтлах.
- Материалыг буулгахаас урьдчилан сэргийлэх үүднээс гар хашлага, хурууны самбар гэх мэт өндөрлөгдсөн ажлын гадаргуугийн шат, ирмэг дээр унахаас хамгаалах түр арга хэмжээг ашиглах.
- Тэсэлгээний ажлын үеэр ажлын бүх хэсгийг нүүлгэн шилжүүлэх, хэрэв ажил, барилга байгууламжтай ойрхон газар явагдаж байвал дэгдэмхий чулуулгийг багасгах, нураах хог хаягдлыг хаях зорилгоор тэсэлгээний дэвсгэр эсвэл хазайлтын бусад хэрэгслийг ашиглана уу.
- Бүх ажилчдыг хамгаалалтын шил, хажуугийн бамбай, нүүрний бамбай, хатуу малгай, хамгаалалтын гутлаар хангах

Олон нийтийн харилцаа

Олон нийтийн харилцааг сайжруулахын тулд Гүйцэтгэгч дараах зүйлийг хийх ёстой.

- Барилга угсралтын болон ажлын цагийн хуваарь, үйлчилгээний тасалдал, замын хөдөлгөөний тойрог зам ба автобусны түр маршрут, тэсэлгээний ажил, нураах ажиллагааны талаар хүн амд мэдээлэх.
- Шөнийн цагаар барилгын үйл ажиллагааг хязгаарлах. Шаардлагатай тохиолдолд шөнийн цагаар нарийн хуваарь гаргаж, олон нийтэд зөв мэдээллээр хангаж, шаардлагатай арга хэмжээг авах боломжтой.
- Үйлчилгээний тасалдал (ус, цахилгаан, утас, автобусны маршрут орно) -аас дор хаяж тав хоногийн өмнө төслийн талбай, автобусны зогсоол, өртсөн байшин / аж ахуйн нэгж дээр байршуулах замаар олон нийтэд зөвлөгөө өгөх ёстой.

Соёлын биет өмчийн боломж олгох журам

Гүйцэтгэгч археологийн дурсгалт газрууд, түүхэн дурсгалт газрууд, үлдэгдэл, объектууд, түүний дотор булш болон / эсвэл бие даасан булшнуудыг малталт, барилгын ажлын явцад илрүүлсэн бол гүйцэтгэгч:

- тухайн газарт барилгын үйл ажиллагааг зогсоох;
- Илрүүлсэн газар, талбайг зааглах;
- Зөөврийн объект эвдэрч гэмтэх, алдагдахаас урьдчилан сэргийлэхийн тулд талбайгаа аюулгүй болгох. Зөөврийн эртний дурсгалт зүйл, эсвэл эмзэг үлдэгдэл байх тохиолдолд орон нутгийн эрх бүхий байгууллагууд эсвэл Үндэсний Соёлын Захиргаа шилжүүлэн авах хүртэл шөнийн харуул хамгаалалт зохион байгуулна;
- Хяналтын инженерт мэдэгдэх ба энэ нь хариуд нь тухайн орон нутгийн эрх бүхий байгууллагууд болон Үндэсний соёлын газарт нэн даруй мэдэгдэх болно (24 ба түүнээс доош цагийн дотор);
- Хариуцлагатай орон нутгийн удирдлагууд болон Үндэсний Соёлын Захиргаа нь дараагийн зохих журмуудын талаар шийдвэр гаргахаас өмнө тухайн газрыг хамгаалах, хадгалах үүрэгтэй. Үүний тулд Үндэсний Соёлын Захиргааны археологичдын хийсэн олдворыг урьдчилж үнэлэх шаардлагатай болно. Олдворуудын ач холбогдол, ач холбогдлыг соёлын өвтэй холбоотой янз бүрийн шалгуурын дагуу үнэлэх ёстой; үүнд гоо зүйн, түүхэн, шинжлэх ухааны эсвэл судалгаа, нийгэм, эдийн засгийн үнэт зүйлс багтана;
- Олдворыг хэрхэн яаж шийдвэрлэх тухай шийдвэрийг эрх бүхий байгууллагууд болон Үндэсний Соёлын Захиргаа гаргана. Үүнд байршил дахь өөрчлөлт (соёлын болон археологийн ач холбогдол бүхий үл хөдлөх зүйлийг олох гэх мэт) хадгалалт, нөхөн сэргээлт, авран хамгаалах ажиллагаа орно.
- Олдворыг удирдахтай холбоотой эрх бүхий шийдвэрийн хэрэгжилтийг холбогдох орон нутгийн байгууллагууд бичгээр мэдэгдэнэ;
- Барилгын ажлыг соёлын өвийг хамгаалах талаар орон нутгийн эрх бүхий байгууллага эсвэл Үндэсний соёлын газраас зөвшөөрөл авсны дараа л үргэлжлүүлж болно.

Хавсралт 2. Дэлхийн эрүүл мэндийн байгууллагаас зөвлөсөн COVID-19–ын үед авах арга хэмжээ

COVID-19 тахлын үед төслийг хэрэгжүүлэх явцад Дэлхийн эрүүл мэндийн байгууллагаас (ДЭМБ) зөвлөсөн дараах арга хэмжээг чанд мөрдөж ажиллана.

Нийгмийн эрүүл мэнд, нийгмийн арга хэмжээ нь халдвар дамжих гинжин хэлхээг зогсоох, дэгдэлтээс урьдчилан сэргийлэхэд хувь нэмэр оруулдаг тул COVID-19-ийн цаашдын тархалтыг хязгаарлахад чухал үүрэг гүйцэтгэдэг (ялангуяа вакцин ба эмчилгээний арга одоогоор бэлэн болоогүй үед). Эдгээр арга хэмжээнд дараах зүйлүүд орно.

- **Хувийн арга хэмжээнүүд** нь хүнээс хүнд тархах боломжийг хязгаарлах, хувь хүмүүс болон тэдгээрийн холбоо барих орчныг хамгаалах, байнга хүрдэг гадаргуугийн бохирдлыг бууруулах зорилготой юм. Хувийн арга хэмжээнд гарын ариун цэврийг байнга сахих, бие махбодын зайгаа барих, амьсгалын замын ёс зүй, өвчтэй бол маск хэрэглэх, гэртээ орчны цэвэрлэгээ, ариутгал хийх зэрэг орно.
- **Олон нийтийн газар дахь холдуулах арга хэмжээ** нь халдвар авсан хүмүүс ба халдвар аваагүй хүмүүсийн хооронд дамжихаас сэргийлж, хүнд өвчин тусах эрсдэлтэй хүмүүсийг хамгаална. Эдгээр арга хэмжээнд олон нийтийн цугларалтыг багасгах, цуцлах, янз бүрийн орчинд (жишээлбэл, нийтийн тээвэр, ресторан, баар, театр) хөл хөдөлгөөн ихтэй газруудаас зайлсхийх, гэрээсээ ажиллах, гэртээ үлдэх, ажлын байр, боловсролын байгууллагуудад дасан зохицохыг дэмжих зэрэг орно. Биеийн зайн хувьд ДЭМБ нь хүмүүсийн хоорондын дамжуулах эрсдэлийг хязгаарлахын тулд хүмүүсийн хооронд дор хаяж нэг метр зайтай байхыг зөвлөж байна.
- **Хөдөлгөөний арга хэмжээ** нь вирус нэвтрүүлэхээс урьдчилан сэргийлэх, вирусийг нэг бүсээс нөгөө бүсэд шилжүүлэхийг хязгаарлахад чиглэгддэг. Арга хэмжээнд хүмүүсийн хөдөлгөөнийг хязгаарлах, орон нутгийн хэмжээнд хязгаарлах, аяллын талаар заавар зөвлөгөө өгөх, галт тэрэгний буудал, автобусны буудлууд, нисэх онгоцны буудлууд зэрэгт түгжрэл үүсэхээс урьдчилан сэргийлэх зорилгоор эмх цэгцтэй аяллыг зохион байгуулах, орон нутгийн иргэд үндэслэлтэй гэж үзвэл кордон сувилал эсвэл бусад сонгосон арга хэмжээг авч үзэх зэрэг орно.
- **Тусгай хамгаалалтын арга хэмжээ** нь тусгай хүн ам, эмзэг бүлгийг хамгаалах зорилготой.
  - COVID-19-ээс илүү хүнд өвчин тусах эрсдэлтэй хүмүүс (жишээлбэл, өндөр настай хүмүүс, эрүүл мэндийн суурь өвчтэй хүмүүс)
  - Нийгмийн эмзэг бүлгийн хүмүүс эсвэл бүлэг (жишээлбэл, цагаач ажилчид, дүрвэгсэд, нүүлгэн шилжүүлсэн хүн ам, орон гэргүй хүмүүс)
  - Хаалттай орчинд амьдардаг хүмүүс эсвэл бүлгүүд (жишээлбэл, урт хугацааны амьдрах байгууламж, хорих байр, хуаран / хуарантай төстэй орчин)
  - Мэргэжлийн вируст өртөх эрсдэл өндөртэй хүмүүс эсвэл бүлгүүд (жишээлбэл, байгууллагуудын ажилтнууд, эрүүл мэндийн ажилтнууд). Эрүүл мэнд, асрамжийн газрын ажилтнуудыг хамгаалах нь эрүүл мэндийн байгууллага, ахмад настнуудын амьдрах байрнаас өвчин дэгдэхээс сэргийлэх юм.